

Ковальчук В. А.

Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя

УДК 37.014.3: 373:378:147

К 56

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол №2 від 27.01.2023 року).

Рецензенти:

Мороз Майя Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, декан гуманітарно-педагогічного факультету Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського

Мирончук Наталія Миколаївна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Сахневич Ірина Дем'янівна – кандидат педагогічних наук, доцент, методист навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти в Житомирській області

Ковальчук В.А.

Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя:
навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.

ISBN

У посібнику розглянуто сутність та особливості педагогіки партнерства як однієї із складових формули Нової української школи. Акцентовано увагу на різних технологіях партнерської взаємодії вчителя з суб'єктами освітнього процесу. Вміщено тематику семінарських занять із інструктивно-методичними рекомендаціями щодо їх проведення та виконання завдань для індивідуальної і самостійної роботи.

Адресовано студентам – майбутнім вчителям початкової та загальної середньої школи, викладачам закладів вищої освіти, різним категоріям педагогічних працівників.

© Ковальчук В.А., 2023

© ЖДУ ім. І. Франка, 2023

Зміст

Передмова.....	4
Тема 1. Педагогічне партнерство як феномен розвитку сучасної системи освіти та інституту сім'ї	6
Тема 2. Створення безпечного освітнього середовища в умовах Нової української школи	16
Тема 3. Професійно-педагогічне спілкування вчителя у партнерській взаємодії	28
Тема 4. Основні стратегії комунікації вчителя.....	42
Тема 5. Взаємодія вчителя з батьками на засадах партнерства	48
Тема 6. Психолого-педагогічний супровід школяра в освітньому процесі.....	56
Тема 7. Проєкти партнерської взаємодії у професійній діяльності вчителя.....	61
Орієнтовна тематика семінарських занять з курсу «Педагогіка партнерства: технології взаємодії у середовищі Нової української школи».....	677
Додатки.....	82

*Нова українська школа – це школа для життя в XXI столітті.
Л. Гриневич*

ПЕРЕДМОВА

На початку XXI століття виникла гостра необхідність реформування вітчизняної системи освіти з огляду на відповідність її демократичним та гуманістичним цінностям, ефективності та результативності, запитам ринку праці, інтеграції до європейської спільноти тощо. Концепція Нової української школи провідною складовою реформ визначає педагогіку партнерства – організацію освітнього процесу у закладах освіти на засадах добровільності, рівності, порозуміння та взаємодопомоги.

Професійна підготовка майбутніх педагогічних працівників закладів початкової і загальної середньої освіти передбачає ґрунтовне ознайомлення з предметами психолого-педагогічного циклу. Серед них вирізняється важливістю педагогіка партнерства, оскільки цей напрям педагогіки охоплює сукупність знань про проблеми організації педагогічної взаємодії вчителя з учасниками освітнього процесу. Майбутні фахівці мають оволодіти професійною компетентністю реалізовувати свою діяльність на засадах партнерської співпраці і взаємодії.

У результаті вивчення основних положень педагогіки партнерства здобувачі освіти здобудуть знання про сутність, компоненти та особливості управління педагогічною взаємодією з учнями, батьками, колегами з позицій педагогіки партнерства; оволодіють технологіями налагодження ефективної педагогічної взаємодії з батьківською спільнотою, яка сприятиме продуктивності освітнього процесу в закладі початкової та середньої освіти; набудуть уміння міжособистісних взаємин у комунікації з батьками, колегами та іншими представниками соціальних інституцій, які займаються проблемами навчання, виховання і розвитку особистості.

У навчальному посібнику логічно і послідовно викладається зміст основних методологічних положень педагогіки партнерства, розглядаються особливості педагогічного спілкування з суб'єктами освітнього процесу в умовах безпечного середовища, розкриваються основи співпраці з батьками та технології їх залучення до освітнього процесу, а також висвітлюється сутність та специфіка використання педагогічного супроводу та реалізації проєктних технологій партнерської взаємодії вчителя з учасниками освітнього процесу.

Матеріал посібника структуровано за темами та методичними елементами: перелік питань, ключові поняття, питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань, рекомендовані джерела та література. Розроблено проведення рекомендованих занять у певному алгоритмі, який відображає логіку процесу засвоєння знань та формування необхідних професійних умінь та навичок, професійної компетентності майбутніх фахівців, розвиток професійного мислення, здатності аналізувати та інтегрувати знання, набуті при вивченні різних фахових дисциплін, у вирішенні тих чи інших проблемних питань; набуття соціально важливих навичок взаємодії з учасниками освітнього процесу

Навчальний посібник рекомендовано викладачам, які здійснюють професійну підготовку майбутніх фахівців у галузі освіти; здобувачам освіти спеціальності 013 Початкова освіта та 014 Середня освіта. Вважаємо, що він також буде корисний для викладачів, різних категорій педагогічних працівників, батьків у налагодженні партнерської співпраці для вирішення навчально-виховних завдань.

Тема 1. Педагогічне партнерство як феномен розвитку сучасної системи освіти та інституту сім'ї

[Сутність поняття «партнерство», «педагогіка партнерства». Історія становлення педагогіки партнерства як теорії гуманної педагогіки. Основні ідеї та принципи педагогіки партнерства. Положення педагогіки партнерства в умовах впровадження Нової української школи].

Ключові поняття теми: партнерство, партнерські стосунки, взаємодія, педагогічна взаємодія, учасники освітнього процесу, гуманна педагогіка.

Основні поняття педагогіки партнерства. У сучасній системі освіти, особливо на рівні початкової і загальної середньої освіти, відбуваються реформації і зміни відповідно до процесів розвитку суспільства, технологій у різних галузях виробництва. Але незмінною метою освіти є самореалізація особистості, утвердження права людини на вільний вибір змісту, форм, режиму освіти; дотримання загальнолюдських цінностей та узгодження з конкретними цінностями інших етнокультур. Це одні з основних принципів розвитку демократичного суспільства. Відповідно провідною формою взаємодії учасників освітнього процесу для реалізації цих ідей і принципів є *партнерство*.

Партнерство розглядається як:

система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності;

спосіб взаємодії і взаємовідносин, організованих на принципах добровільності, рівності та доповнюваності результатів діяльності всіх учасників;

організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації;

спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної зі сторін, чітко узгоджені та злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигоди та рівноправності.

Нагадаємо, що крім партнерства існують ще такі форми взаємодії як: підпорядкування, компроміс, конкуренція, уникання, співробітництво, співпраця.

Підпорядкування – взаємодія суб'єктів, один з яких перебирає на себе керівництво, начало і ставить у залежність іншого; примушує діяти відповідно до чого-небудь, у залежності від чогось.

Компроміс – взаємодія суб'єктів, коли спільне обговорення, прийняття рішень відбувається за умови згоди учасників у виборі цілей, прийнятті рішень, виконанні обов'язків і доручень, що досягається взаємними поступками заради досягнення мети.

Конкуренція, суперництво – взаємодія суб'єктів як прагнення задовільнити свої інтереси, визначати і досягати власні цілі, надаючи їм перевагу і пріоритетність виконання, нехтуючи або ж применшуючи значимість позиції іншого учасника.

Уникання – взаємодія учасників, яка відбувається формально через намагання одного із учасників не спілкуватися, відсторонитися від конкретних дій, участі в вирішенні справи, виконання доручення, обов'язків.

Співробітництво (співпраця) – взаємодія учасників у спільному визначенні цілей, прийнятті рішень, виборі форм і методів виконання поставлених завдань, тобто орієнтованість усіх на отримання результату, який цілковито задовольняє інтереси сторін.

Партнерство є особливим типом соціальної взаємодії, який базується на принципах рівноправності автономних суб'єктів, їх взаємного визнання та відповідальності, добровільністю співробітництва й орієнтацією на соціально значущі цілі. На відміну від співробітництва, де участь кожного можлива від дотичної до домінуючої, партнерство передбачає рівну участь усіх сторін, з дотриманням особистої та колективної відповідальності.

Партнерство як характеристика соціальної взаємодії досліджується в межах теорій і концепцій різних антропологічних наук, в тому числі і педагогіки. З позицій філософії, партнерська взаємодія виступає як безупинний процес, стадіями якого виступають: діалог, згода або консенсус та практична діяльність; єдність цих стадій утворюють безперервний цикл партнерської взаємодії (М. Бахтін, С. Жданенко) [2, 87]. І тут важливо усвідомлювати, що в діалозі існують два розуміння, дві точки зору, дві рівноцінні позиції (подібних, тотожних, різних, протилежних), які так чи інакше враховуються, переживаються, переоцінюються тобто передбачають паритетну взаємодію.

На кожному етапі розвитку культури основні принципи партнерської взаємодії формуються як базові цінності суспільної свідомості. І щоразу відтворюються і перевіряються на значущість у

конкретній ситуації партнерської взаємодії. Основними ціннісними установками в умовах партнерської взаємодії суб'єктів визначаються: визнання іншого як рівноправного, рівноцінного партнера; терпиме (толерантне) ставлення до інакшості партнера; установка на несиловий (домінуючий) вплив, але з урахуванням сили аргументів; дотриманням добровільності, чесності, співробітництва, готовності до індивідуальної та колективної відповідальності за дії та результати партнерської взаємодії.

У психології проблему партнерства розглядають з різних позицій. Зокрема, сутність партнерської взаємодії визначають як: самомотивований процес налагодження контактів з іншими людьми (І. Бех, І. Вілкова, Л. Долинська, В. Рибалка та ін.) ; як модель міжособистісних відносин (співпраця, як оптимальна навчальна діяльність психологічно сумісних суб'єктів або ж конкуренція, як необхідний дисбаланс у відносинах суб'єктів діяльності)(Л. Велитченко, І. Зимня); гарант продуктивних стосунків між людьми, спосіб вирішення проблем; психологічний показник рівня особистісного і професійного зростання людини (Д. Міль). Партнерська взаємодія має характер обміну досвідом, ідеями, почуттями, настроями, матеріальними носіями результатів діяльності. Науковці (О.Коханова, С. Лівинська) вважають, що будь-який обмін, якщо він влаштовує обидві сторони, потребує зворотного відгуку (відповіді) [4]. Тобто процес взаємодії, в якому партнери проявляють готовність і здатність включатися в різноманітні суб'єкт-суб'єктні зв'язки, при цьому адекватно визначати цілі спільних дій та конструктивно й результативно їх досягати – набуває ознак партнерської взаємодії.

Поняття «взаємодія» в загальному розуміють як процес впливу об'єктів або суб'єктів один на одного, результатом якого є їх взаємна обумовленість, зв'язок, динамічна зміна поведінки.

Загалом взаємодія між людьми є безперервним діалогом, який реалізується через спостереження, аналіз, розуміння почуттів, позиції, намірів і перспектив подальшої взаємодії. Активність інших учасників взаємодії здійснює як позитивний так і негативний вплив на нашу власну поведінку. У результаті впливу ми можемо змінити позицію, наміри; переглянути або відмовитися від їх реалізації; або ж відстрочити, або прискорити їх здійснення. Це сприяє розвитку як особистісному так і професійному. Отже, у процесі партнерської взаємодії дії інших можуть визначати наші плани – змінювати, коригувати їх; перешкоджати або сприяти їх реалізації. У цілому партнерство передбачає прагнення до

взаємодії з іншими, тяжіння до партнера і в той же час прагнення до самостійності, незалежності.

У педагогіці поняття «*партнерство*» розглядається через сутнісні характеристики педагогічної взаємодії і виступає скоріше як ціннісний орієнтир. Термін «*педагогічна взаємодія*» розглядається науковцями як тривалі або тимчасові спеціально організовані контакти педагога з дитиною, метою яких є зміни в поведінці, діяльності та відносинах дитини; характеризується їх взаємною обумовленістю і зв'язком. У педагогічному словнику [6, 67] тлумачення «педагогічної взаємодії» подається як особистісний контакт викладача й студента, різний за характером (випадковий або спеціальний, приватний або публічний, тривалий або короточасний, вербальний або невербальний), результатом якого відбуваються взаємні зміни у поведінці, діяльності, відносинах.

Поняття «партнерська взаємодія» розглядається як форма соціальної взаємодії, яка будується на принципах рівноправності і автономності суб'єктів, їх взаємній відповідальності.

Узагальнюючи різні аспекти сутності партнерства, виділимо ознаки партнерської взаємодії.

Основні ознаки партнерської взаємодії суб'єктів:

- ✓ взаємообумовлений контакт і вплив суб'єктів один на одного для вирішення питань;
- ✓ взаємодія, направлена на прийняття рішень, коригування цілей, дій і поведінки суб'єктів;
- ✓ толерантне ставлення учасників до позиції партнерів;
- ✓ рівноправність сторін у виборі шляхів вирішення питань;
- ✓ добровільність у визнанні партнерських відносин і рівня включеності у спільну діяльність;
- ✓ здійснення вибору партнерами цілей, шляхів, методів, засобів на основі компромісу, доброзичливості, довіри, рівності;
- ✓ взаємовигідна зацікавленість сторін, повага і врахування інтересів один одного, оскільки вирішальним фактором є взаємна корисність;
- ✓ спільна взаємна відповідальність за дії, виконання поставлених завдань, прийнятих особистих зобов'язань, отриманого результату.

Положення партнерства виражають загально визнану концепцію прав людини, в основі якої лежать дві основні цінності – людська гідність

і рівність. Саме ці пріоритети є основними у Концепції «Нова українська школа».

Історія становлення педагогіки партнерства як теорії гуманної педагогіки. Методологічною основою педагогіки партнерства визначають гуманну педагогіку, розвиток якої бере початок з античності. Античність – утвердження гармонії, краси духу і тіла. Ідеї гуманізму проявляються у такому методі навчання як сократівський діалог, характерними рисами якого були гуманне та поважне ставлення до учня, орієнтація на співробітництво з ним.

У період Відродження та Просвітництва висувалися ідеї усестороннього і гармонійного розвитку духовних і фізичних сил людини, світської освіти на базі засвоєння культурної спадщини античного світу і досягнень наукових знань, що бурхливо розвивалися в той період.

В кінці XIX століття виник рух так званої *реформаторської педагогіки*. Її прихильники виражали інтереси різних груп буржуазії, але разом з тим вони критикували схоластичний зміст і догматичні методи навчання в школі, що пригнічувала особу учнів. Представники реформаторської педагогіки («нового виховання», «трудової школи», «руху за художнє виховання», «педагогіки особи» та ін.) виступали за вільний розвиток індивідуальності кожної дитини, розробку нових організаційних форм і методів навчання, зміну змісту шкільної освіти, посилення виховного аспекту діяльності школи. Утверджується вальдорфська педагогіка Рудольфа Штайнера, в якій реалізується гуманізація виховного та навчального процесу засобами мистецтва, психотерапією, господарською діяльністю тощо.

У вітчизняній педагогіці ідеї гуманізму активно впроваджував видатний педагог В. Сухомлинський. Гуманізм В. Сухомлинського особливо яскраво виявився у його ставленні до організації навчально-виховного процесу та практичній реалізації ідей про самоцінність людини, її право на свободу і гідність як неповторної індивідуальності.

У 80-ті роки XX ст. відбувається становлення ідей педагогіки співробітництва. На хвилі перебудови у педагогічній науці велися дискусії, предметом яких були: авторитаризм офіційної радянської педагогіки, шляхи його подолання та перспективи радикальної гуманізації вітчизняної освіти. У ході цього процесу набула свого розвитку гуманна педагогіка. Практичного впровадження і застосування вона набула, зокрема, у діяльності педагогів-новаторів (Ш. Амонашвілі, І. Волков, І. Іванов, Є. Ільїн, С. Лисенкова, В. Шаталов).

У дослідженнях українських науковців та дослідників ближнього зарубіжжя партнерство суб'єктів освітнього процесу розуміється: як явище, що характеризується реалізацією об'єктивно наявних зв'язків педагогів і учнів з навколишнім світом (І. Бех, Г. Грибкова, Н. Панова); процес взаєморозуміння, співпереживання, співпраці (А. Брушлинський, І. Зимня); суспільно значущий, цілеспрямований, спеціально-організований процес в результаті якого учасники взаємодії зазнають позитивних перетворень. (І. Бех, Л. Долинська, М. Лісіна, Н. Литвинова, В. Рибалка).

На початку ХХІ століття виникла гостра необхідність реформування вітчизняної системи освіти з огляду на відповідність її демократичним та гуманістичним цінностям, ефективності та результативності, запитам ринку праці, інтеграції до європейської спільноти тощо. Концепція Нової української школи провідною складовою реформ визначає педагогіку партнерства – організацію освітнього процесу у закладах освіти на засадах добровільності, рівності, порозуміння та взаємодопомоги [3].

Зауважимо, що на сучасному етапі у педагогічній науці педагогіка партнерства виокремлюється як окремий напрям, який охоплює вивчення ціннісного підґрунтя, системи методів і прийомів виховання і навчання на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості, педагогічних умов їх впровадження тощо.

Основні ідеї та принципи педагогіки партнерства.

Педагогіка партнерства виокремилася й розвивається як науковий напрям із основ гуманної педагогіки. Відповідно вона послуговується ідеями гуманізму. Серед основних виділяють такі:

- сприйняття особистості повністю такою, якою вона є (врахування її індивідуальних особливостей, а не бажання і наміри змінити, підпорядкувати до усереднених, «нормальних»);
- обов'язкова діалогічна (полілогічна) взаємодія (кожен учасник має бути почутим і його думка має враховуватися);
- знання є необхідною умовою творчості, розвитку й саморозвитку особистості;
- виховання особистості самим життям, з врахуванням її потреб, інтересів;
- любов, довіра, можливість вільного вибору, творчість, інновації, радість пізнання і спілкування – основні принципи взаємодії учасників педагогічного процесу.

Сучасна освіта характеризується особливостями, які відображаються на організації навчально-виховного процесу. Вона має базуватися на загальнолюдських цінностях, узгоджених з конкретними цінностями інших етнокультур. Суспільство стає більш відкритим і різноманітним. Політичні, економічні й культурні процеси зумовлюють необхідність особистості розширювати особистісні й професійні контакти, набувати необхідних соціальних навичок, проявляти критичне мислення, мобільність та здатність до адаптації в нових умовах. Особистість має бути толерантною й терпимою до інакшості іншого, здатною порозумітися і співпрацювати. Тільки за таких умов суспільство може продуктивно розвиватися. Основною метою освіти стає самореалізація особистості з дотриманням права людини на вільний вибір змісту, форм, режиму навчання. Ці норми вимагають державної та громадської турботи, уваги, співпраці, а не формального керівництва.

Основою педагогіки партнерства є спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Рівність і відповідальність в освітньому процесі забезпечується чітким формулюванням прав і обов'язків учасників, суб'єктів процесу, їх усвідомлення, дотримання та захист. Адже учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Основними принципами педагогіки партнерства можна виділити такі :

- ✓ повага до особистості людини, визнання її унікальності і особливості;
- ✓ доброзичливе й позитивне ставлення до інших;
- ✓ довіра один до одного;
- ✓ організація діяльності за технікою «діалог – взаємодія – взаємоповага»;
- ✓ розподіл лідерства (проактивність, дотримання права вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- ✓ соціальне партнерство (дотримання рівності сторін, добровільність прийняття та паритетний розподіл зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [7, 16].

Партнерство в організації роботи з учнями та батьками полягає у: побудові гуманістичних орієнтирів та способів їх досягнення під час спільної діяльності; залученні батьків до організації освітнього процесу та управління життєдіяльністю школи; науково-методичному та інформаційному супроводі психолого-педагогічного навчання та

підвищення культури й компетентності спілкування батьків з учнями; проведенні діагностування визначення запитів та реалізації освітніх потреб як батьків, так і учнів.

Положення педагогіки партнерства в умовах впровадження Нової української школи.

Педагогіка партнерства – це ключовий компонент формули Нової української школи, це взаємна повага до особистості, це педагогіка з особистісно орієнтованим навчанням у центрі якого – дитина.

Нова українська школа головним завданням педагогіки партнерства визначає:

- ✓ подолання *інертності мислення*,
- ✓ перехід на *якісно новий рівень побудови взаємовідносин* між

учасниками освітнього процесу.

У чому інертність мислення учасників освітнього процесу? У першу чергу консерватизм, небажання якісно змінювати підходи до організації процесу освіти і виховання (у центрі має бути дитина – дитиноцентричний підхід); вибирати педагогічно доцільні форми і методи роботи (активне залучення батьків до організації навчання і виховання) тощо. По-друге, набутий педагогічний досвід визначає впевненість вчителів у вирішенні завдань, а пропонована форма організації освітнього процесу породжує страх, боязнь вийти із зони комфорту у професійній діяльності.

Партнерство у школі має базуватися на засадах добровільності, рівності, порозуміння та взаємодопомоги.

Права та обов'язки учнів, батьків та вчителів треба чітко формулювати, а головне – усвідомлювати і захищати.

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками.

Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Нова українська школа функціонує на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа має максимально враховувати здібності, потреби та інтереси кожної дитини, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Дитиноцентризм як особистісно орієнтована модель навчання та виховання передбачає стимулювання активності учнів в освітньому процесі, орієнтацію на їх інтереси та досвід;

забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини.

Відомий педагог С. Френе наголошував, що класом мають управляти не придумані кимось правила, а прийняті самими дітьми і в разі потреби змінюватися норми співжиття. Ці корективи відбуваються за різних умов – процес дорослішання зумовлює зміну інтересів, потреб; вплив соціально-культурних подій у суспільстві; розвиток інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Як зазначають розробники Концепції «Нова українська школа» існує мінімум 10 причин, чому важливо впроваджувати і працювати за принципами педагогіки партнерства в системі освіти, зокрема закладах загальної середньої освіти [7, 8].

Це такі як:

1. Включення батьків до організації та здійснення освітнього процесу закладу освіти є суттєвим внеском у створення розвивального середовища. Це сприяє спільному баченню траєкторії розвитку дитини, чіткому усвідомленню прав та обов'язків учасників освітнього процесу, дає можливість мінімізувати непорозуміння, які виникають у процесі взаємодії.

2. Спільне вирішення проблем, що об'єднує і згуртовує шкільний та батьківський колективи.

3. У процесі спілкування, яке ініціюють усі сторони (і школа, і батьки, і діти), формується довіра й порозуміння між усіма учасниками й учасницями освітнього процесу.

4. У форматі партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу є можливість більш оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми.

5. У взаємодії батьків, дітей і вчителів відбувається обмін ідеями, кращим набутих досвідом та практиками.

6. Колективна співпраця приносить позитивні результати, всі учасники й учасниці стають активніші, коли бачать, що досягають результатів, змінюють освітнє середовище, від їх роботи покращується атмосфера в громаді.

7. Співпраця педагогів з дітьми на засадах педагогіки партнерства сприяє більш ближчим і довірливим стосункам, так як враховується позиція, думка, інтереси усіх сторін у поєднанні з відповідальністю.

8. Педагогіка партнерства сприяє створенню атмосфери, у якій найкраще розкривається потенціал кожного учня й учениці, формуються

ініціативність, креативність, відповідальність, а це — одні з ключових навичок сучасного світу.

9. Партнерство зменшує рівень стресу, сприяє створенню комфортного нетравмуючого середовища, в якому працювати краще та ефективніше.

10. Партнерський формат стосунків між усіма учасниками й учасницями освітнього процесу готує молодих людей до професійної діяльності та ролі активних громадян, учні набувають навичок ефективної соціальної, толерантної взаємодії між членами сучасного суспільства.

Важливо, щоб вчитель був готовий і компетентний організувати таку взаємодію, тобто здатний до партнерської взаємодії. Здатність до партнерської взаємодії педагогів тлумачиться як спроможність особистості до системи взаємин з іншими на засадах рівності, взаємної узгодженості дій в умовах спільної діяльності з метою досягнення обопільного успіху. Це передбачає необхідність володіння педагогом достатнім рівнем знань, здібностей, умінь, навичок та особистісними якостями. Основою такої здатності є вміння результативного та позитивного професійного спілкування, навички соціальної взаємодії. Уміння позитивного спілкування – це: правильне, чітке, зрозуміле мовлення; вміння емоційно співпереживати; вміння створити комфортну атмосферу спілкування (значимість партнера, позитивна міміка, посмішка); вміння проявляти інтерес до особистості; вміння жартувати, гумор тощо. Навички соціальної взаємодії – це: вміння працювати в команді на рівних умовах, брати відповідальність за особисті та спільні рішення, критичність мислення.

Організація освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства – запорука успішного реформування системи освіти.

Рекомендовані джерела та література

1. *Взаємодія у школі: 6 прикладів змін через партнерство. Посібник МОН України* URL: https://38d34c07-6455-4caa-9ab7-7d37e22181e3.filesusr.com/ugd/417f51_002e0e562bd04458b040e24238550cd8.pdf

2. *Жданенко С. Б. Партнерська взаємодія у процесі становлення громадянського суспільства :соціально-філософський аналіз: дис ... канд. філософ. наук. Х., 2003. 207 с.*

3. *Концепція Нової української школи* URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

4. Коханова О. Партнерство як фактор соціалізації особистості URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2004/1/O_Kokhanova_PPTP_2_IP_SP.pdf

5. Коханова О. Психологія партнерської взаємодії в освіті: навч.-метод. посіб. К: Вид-во ПП Щербатих О.В., 2011. 104 с.

6. Крупський Я. В. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій : словник / Я. В. Крупський, В. М. Михалевич. Вінниця : ВНТУ, 2010. 72с.

7. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / za zag. red. H. M. Bibik. K : Litera LTD, 2018. 160 с.

8. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя (1 -7 розділи). Х.: Вид. група "Основа", 2010. 360 с.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. У чому полягає особливість взаємодії на засадах партнерства?
2. Охарактеризуйте основні ознаки партнерської взаємодії.
3. Проаналізуйте етапи розвитку гуманістичних ідей в педагогічній науці.
4. Поясніть відмінність різних видів взаємодії суб'єктів (компроміс, підпорядкування, конкуренція, суперництво, партнерство).
5. У чому сутність педагогіки партнерства у Концепції «Нова українська школа»?
6. У чому полягають основні ідеї гуманістичної педагогіки?
7. Які основні принципи педагогіки партнерства в умовах Нової української школи?
8. Які, на вашу думку, причини необхідності впровадження педагогіки партнерства в організацію освітнього процесу школи?

Практичні завдання

- Скласти перелік та опрацювати необхідні нормативно-правові документи, які регулюють організацію партнерської взаємодії вчителя початкових класів з учнями і батьками.

Тема 2. Створення безпечного освітнього середовища в умовах Нової української школи

[Сутність поняття середовище, освітнє середовище, безпечне освітнє середовище. Структура та умови формування безпечного освітнього середовища. Аспекти негативного впливу на безпечність освітнього середовища].

Сутність поняття середовище, освітнє середовище, безпечне освітнє середовище. У суспільстві немає явищ, котрі виникають і розвиваються поза загальним взаємозв'язком і взаємодією соціальних явищ, тобто індетермінованих. Найбільш загальною, а тому найбільш елементарною, універсальною, формою детермінації є причинно-наслідкові зв'язки. Формування особистості відбувається у процесі взаємодії особистості з суспільством, точніше, з тією його частиною, до якої особистість включена прямо чи опосередковано соціальним середовищем. Необхідно відзначити, що соціальне середовище впливає на формування особистості лише тоді, коли особистість сама в результаті активного ставлення до соціального середовища здатна вибрати його для себе орієнтиром власної життєдіяльності. Однак, без усвідомлення впливу умов середовища, не ствердивши себе в ньому, неможливо активно впливати на нього. Водночас, засвоєння соціального досвіду неможливе без індивідуальної активності самої людини в різних сферах діяльності.

Школа, поряд із сім'єю, є важливим інститутом де відбувається становлення особистості. У своїй педагогічній діяльності Ян Амос Коменський у своїй праці «Закони добре організованої школи» наголошував про необхідність так упорядкувати діяльність школи, щоб діти могли навчатися, розвивати свої нахили у різноманітній діяльності (трудовій, художньо-естетичній, ігровій та ін.) і готували себе до дорослого життя. Важливо, як наголошував педагог, щоб у школі існувала певна організованість, тобто «організованим є те, початок і кінець чого настільки пов'язані із всіма проміжними членами, що все взаємне і в цілому сприяє загальній меті. Так як у школі поєднуються: робота, яка потребує виконання, дійові особи, зв'язки, що пов'язують і те, і друге ...».

Видатний педагог В.О. Сухомлинський також відзначав важливість створення комфортного і творчого освітньо-виховного середовища школи, яке б сприяло саморозвитку та вдосконаленню особистості школяра. У своїх працях педагог зазначав про важливість роботи педагогічного колективу в цьому напрямку [12]. Аналізуючи досвід роботи Павлівської школи, з позицій сучасних вимог педагогічної науки, можна говорити про те, що відомий педагог реалізував на практиці модель розвивального освітнього середовища закладу і в цілому школи як освітнього, виховуючого соціально-культурного центру в сільській громаді.

У педагогіці виділяють зовнішнє і внутрішнє середовище. Зовнішнє середовище визначають як множину існуючих поза системою елементів

будь-якої природи, що впливають на систему або перебувають під її впливом. А внутрішнє середовище – це структура організації, закладу; його ресурси культура діяльності і відносин.

Середовище закладу освіти в загальному можна розглядати як цілеспрямовано організовану, керовану, багатофункціональну, відкриту педагогічну систему, в межах якої учень усвідомлює себе соціально розвиненою цілісною особистістю.

Освітнє середовище закладу розглядається як сукупність умов різного характеру (природних та створених суб'єктами), у яких розгортається конструктивна взаємодія суб'єктів та явищ соціокультурної дійсності.

Розглядаючи середовище як структурний об'єкт, що характеризує певний вид освітньо-виховної системи школи, можна виділити такі його характеристики як *складність* (кількість складових, що впливають на функціонування організації та інтенсивність взаємодії між ними), *динамічність* (кількість змін середовища в одиницю часу та подібністю змін), *невизначеність середовища* (кількість інформації про компоненти та зміни в середовищі, її якість та визначеність).

Отже, кожній освітньо-виховній системі відповідає відповідне освітньо-виховне середовище. Його характер і унікальність визначаються особливостями структурних компонентів. На основі узагальнення досліджень різних типів освітньо-виховного середовища виділено такі структурні компоненти освітнього середовища:

просторово-семантичний – це предметна організація життєвого простору школярів (дизайн інтер'єру школи, класних кімнат, символи школи, настінна інформація тощо);

змістово-методичний – концепції навчання, виховання, навчальні програми, плани, підручники, посібники, методичні рекомендації тощо;

комунікативно-організаційний – стиль спілкування, організаційні форми і методи (технології навчання і виховання, урочна і позаурочна діяльність, учнівські дослідницькі співтовариства, органи шкільного самоврядування, батьківський комітет тощо). Виділення складових сприяє більш глибокому їх вивченню та розробці необхідних педагогічних технологій розв'язання складних проблем розвитку особистості і шкільного колективу в цілому.

Серед провідних завдань реформування системи загальної середньої освіти, визначених Концепцією «Нова українська школа», важливим є створення в навчальному закладі безпечного освітнього

середовища [11, 7]. Для суб'єкта освіти, який потрапляє на територію закладу освіти, мають бути забезпечені відповідні умови його захисту, продуктивної діяльності, комфортної співпраці з іншими. Отже, *безпечне освітнє середовище* – це середовище, в якому здійснюється захист фізичного, психічного, соціального здоров'я особистості.

Безпечне освітнє середовище – це таке освітнє середовище, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано права і норми фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу.

Отже, школа однотипна за будовою, завжди своєрідна у своєму внутрішньому змісті, тобто має свої специфічні аспекти, визначені впливом середовища, суб'єктами (учні, вчителі, батьки). Але незалежно від своєрідності закладу освіти пріоритетними завданнями педагогічно керованого освітнього середовища визначаються такі, які б забезпечували: індивідуальні, притаманні кожній дитині, способи оптимального розвитку її інтересів, здібностей та особистості загалом, її можливостей у саморозвитку (самовизначенні та самоорганізації). Цей процес визначатися *технологічністю*, що передбачає паралельне використання в освітньому середовищі безлічі різноманітних освітніх та виховних технологій з метою реалізації поставленої мети і завдань; розвитком механізмів *підтримки* духовного, психічного та фізичного здоров'я дітей; практичною усвідомленістю *унікальності* дитини, її самодостатності з боку всіх учасників навчально-виховного процесу; *доступністю* і відповідним рівнем *можливості* отримання учнями якісної освіти за умов варіативності змісту і форм навчання.

Кожне освітнє середовище закладу освіти апріорі має бути безпечним, так як найвищою цінністю є життя і безпечний розвиток особистості.

Основні характеристики безпечного освітнього середовища закладу.

Серед основних виділяють такі:

➤ *варіативність* (характеристика відображає різноманітність і своєрідність освітньо-виховної системи закладу освіти відповідно до специфіки, типу, особливостей функціонування, унікальності зовнішнього і внутрішнього середовища, регіональних ознак тощо);

➤ *багатовимірність* (освітнє середовище можна характеризувати за різними параметрами: концептуально-ціннісна спрямованість, організаційно-структурний, функціонально-діяльнісний аспекти, комунікативна взаємодія учасників освітнього процесу, ресурсний потенціал тощо);

➤ *цілісність* (передбачає наявність необхідних складових безпечного освітнього середовища закладу, що характеризує його цілісність, єдність; забезпечує взаємодію різних підсистем, які складають єдине ціле, особливості зв'язків й функціонування, взаємодію з різними соціальними інститутами);

➤ *матеріально-процесуальна природа* (освітнє середовище по суті матеріальне, воно включає будівлі, приміщення, обладнання, навчально-методичні матеріали. І важливо також, які вони, їх функціональні можливості, наскільки вони пристосовані до використання в освітньому процесі, відповідають потребам різної категорії учасників тощо);

➤ *зумовленість впливу* (на створення та функціонування освітнього середовища впливають різні фактори (чинники): макрочинники (соціальна ситуація в країні, в державі, розвиток суспільства разом із процесами, що відбуваються); мезочинники (етнокультурні та регіональні умови, тип поселення, де знаходиться заклад освіти, засоби масової інформації,); мікрочинники (вплив батьківського колективу, сімейні цінності, особливості розвитку здобувачів освіти, взаємодія та зворотній зв'язок учасників освітнього процесу);

➤ *суб'єктивність і конфігуративність* (наявність мінливих кордонів освітнього середовища через невизначеність чіткої межі впливу на учасників освітнього процесу, особливо в умовах дистанційної та змішаної форм навчання).

Важливим процесом у педагогічній діяльності є розробка й організація безпечного освітнього середовища класу, кабінету, закладу в цілому. Педагоги мають усвідомлювати значимість цього процесу. Корисними у цій діяльності вчителя можуть бути такі положення.

По-перше, глибоке знання *теорії розвитку дитини* (Е.Еріксон, Л.Виготський, Ж.Піаже та ін.) допоможуть чітко й змістовно визначити вчителем вплив середовища на розвиток особистості, врахувати й забезпечити розвивальний характер навчання, краще організувати соціальну взаємодію учнів тощо.

По-друге, кожне освітнє середовище має відображати приналежність його організаторів, учасників освітнього процесу, користувачів, тобто вчителям і їхньому баченню освітньо-виховного процесу; дітям, їх батькам і їхньому баченню освіти і виховання.

В класі, де не видно дитячих робіт, робіт їх батьків, членів місцевої громади – *середовище не належить дітям*. Таке середовище створюється вчителем для виконання навчальної програми, а не розвитку особистості.

Для успішного функціонування безпечного освітнього середовища необхідно дотримуватися певних умов та правил. Науковцями виділяється значна їх кількість. Охарактеризуємо найбільш важливі на прикладі функціонування освітнього середовища класу початкової школи.

Структура та умови формування безпечного освітнього середовища. Обов'язковою вимогою безпечності освітнього середовища є дотримання певних умов. Серед найбільш вагомих виділяють такі умови функціонування безпечного освітнього середовища:

- У класах середовище має бути *безпечним місцем*, де діти відчувають себе *захищеними та в безпеці*, адже тут відбувається більшість навчальних видів діяльності. З цією метою у виборі меблів орієнтуватися на такі, які б не мали гострих кутів, травмуючих елементів, з відповідним кріпленням. Також важливо врахувати при розстановці шкільного приладдя та меблів необхідну відстань, яка б забезпечувала вільний рух учнів з особливими освітніми потребами на відповідних медичних засобах для пересування (медичні коляски, протези, милиці тощо). Передбачити також відповідні місця для зберігання знарядь праці, інструменти, які використовуються в освітньому процесі (ножі, ножиці, пилки тощо).

- Освітнє середовище створюється для *самовизначення дітей та розвитку їх можливостей, здібностей*. Для забезпечення цієї вимоги важливо передбачити відповідне місце для виставки творчих робіт учнів; для індивідуального та колективного виступу учнів тощо.

- *Участь дітей у організації освітнього середовища класу*. Для забезпечення виконання цієї умови важливо заохочувати школярів до участі у прийнятті рішень. Школярі можуть вирішувати питання розміщення у класі/кабінеті навчальних матеріалів; оформлення класу/кабінету; визначення відповідальних за ту чи іншу роботу; вибору форм проведення дозвілля, розважальних заходів, відпочинку тощо.

- В безпечному освітньому середовищі всім учасникам має бути забезпечені *комфортні умови взаємодії* на партнерських засадах. Партнерство передбачає рівноправні можливості в організації діяльності, співпрацю вчителя, учнів, батьків. З метою забезпечення цього вчитель створює умови, за яких учні мають права вибору, наприклад при виборі варіантів завдань (за складністю, за структурою, за способом виконання); навчальних матеріалів (папір, картон, природні матеріали, тканина тощо); підходів до вирішення проблеми; виборі місця за столом, де вони хочуть працювати, тощо.

- Важливою умовою є також *обов'язкове дотримання загальних встановлених правил* поведінки на занятті, перерві, громадських місцях тощо. Це формує в особистості розуміння узгодженості кордонів задоволення власних інтересів і потреб з громадськими, суспільно корисними.

Сучасний розвиток суспільства характеризується інтенсивним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Вони активно використовуються у системі освіти й виховання і здійснюють масовий глобальний вплив на особистість. В умовах пандемії вимушене використання дистанційного та змішаного навчання, розширення соціальних мереж в професійній, навчальній, особистій сфері породжують виклики, до яких особистість неготова. Особливо це стосується школярів. Не всі здатні критично оцінити негативні впливи на свідомість, почуття; стосунки з однолітками, наслідками необдуманих дій, тощо в процесі активного спілкування, навчання та роботи в таких умовах.

Аспекти негативного впливу на безпечність освітнього середовища. Охарактеризуємо основні ризики, з якими найчастіше зустрічаються вчителі, учні, батьки, і які негативно впливають на безпеку освітнього середовища.

Серед таких негативних впливів, які зустрічаються найчастіше, виділимо інформаційні. Це такі:

- *відсутність* належних механізмів контролю якості інформації, доступної через сучасні телекомунікаційні технології (це породжує проникнення в освітній простір великого обсягу недостовірної інформації);

- неконтрольоване проникнення інформації сумнівного, агресивного змісту, яка може сприяти виникненню насильства, булінгу, кібербулінгу тощо.

Булінг (залякування, цькування) – різновид насильства; навмисне, довготривале (повторюване) фізичне чи психологічне насильство з боку індивіда чи групи, які мають певні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо) стосовно індивіда з певною особистою метою (наприклад, бажання заслужити авторитет серед осіб певної групи).

У закладах освіти останній час активно ставиться питання подолання такого негативного явища як булінг. Основною ознакою булінгу є фізичне чи емоційне приниження людини, образа її почуттів, що призводить до негативних наслідків. У більшості випадків це агресивна поведінка, висловлювання негативних та принизливих міркувань щодо іншої людини, словесні образи.

В законі України «Про освіту»(2017) визначається, що до типових ознак булінгу відносять такі як:

✓ наявність учасників, сторін булінгу - кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі, свідки (за наявності);

✓ дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції (ігнорування) потерпілого;

✓ систематичність та повторюваність агресивних дій [6].

Основними передумовами виникнення булінгу можуть бути ситуації, коли:

- а) проявляється вербальний і невербальний спосіб вираження емоційного приниження, а саме: підвищення тону в розмові, крик і приниження особистості та її досягнень, образливі жести, зневажливий погляд тощо;
- б) прояв емоційно-образливої поведінки до особистості від одноразового до багаторазового повторення;
- в) інтенсивне втручання в особисте життя суб'єкта взаємодії;
- г) у результаті спілкування з окремими суб'єктами взаємодії відбувається погіршення психічного та фізичного стану, тощо.

Характеристика «кривдників». У них спостерігається недолік у прояві емпатії до «жертви» та висока потреба у домінуванні над іншими. Вони самовпевнені та мають сильне бажання керувати іншими людьми та отримують від підпорядкування певне задоволення. Як правило булери мають форму поведінки нарциса, грають на публіку, їм потрібні свідки. У випадках шкільного насильства агресорами можуть бути діти, які

виховувались у сім'ях з негативним соціально-психологічним кліматом – недбайливим або ворожим ставленням з боку батьків, використанням покарань. Часто саме в сім'ї вони отримували перший досвід насильства і згодом починають переносити його на однолітків.

Характеристика «жертви». Такі діти довгий час перебувають у стані стресу та страху, так як агресивні напади булінгу продовжуються безперервно протягом тривалого періоду. Вони часто зазнають психологічного насильства, ізоляції, самотності, часто відчують почуття небезпеки та тривоги. Усі ці прояви є результатом впливу атмосфери, яка оточує «жертву» булінгу. «Жертви» відрізняються соціальною відчуженістю, намагаються ухилитися від конфліктів, вони дуже чутливі, замкнуті та сором'язливі, мають психосоматичні симптоми, підвищену тривожність та депресивність, володіють низькою самооцінкою та невпевненістю в собі, зниженою навчальною мотивацією та численними проблемами у спілкуванні.

Також варто зазначити, що зазвичай жертвами булінгу в шкільному середовищі стають учні, які мають фізичні недоліки або вади – ті що носять окуляри, діти з руховими обмеженнями або з вадами слуху. Слід віднести сюди дітей з особливою зовнішністю, а саме діти з веснянками, рудоволосих, з повнотою або худорлявістю. Часто жертвами стають діти як із зовнішньо вираженими ознаками хвороби, так із внутрішніми психологічно-емоційними особливостями – інтраверти, невпевнені в собі, тривожні, з низьким рівнем психорегуляції емоцій, почуттів тощо.

Характеристика «свідків». Цю роль у ситуації булінгу як правило виконують більшість дітей, з безліччю різних особистісних характеристик. Встановлено, що внаслідок відчуття власного безсилля їх самооцінка помітно знижується. Сторонні спостерігачі часто повідомляють про почуття провини та відчуття свого безсилля.

Попередженням цих впливів є цілеспрямована спеціально організована педагогічна діяльність вчителів та батьків. Серед основних напрямів виділяють: духовно-моральне виховання (формування у школярів критичного мислення, толерантності до особистості, визнання її унікальності); профілактична робота з попередження актів насилля; просвітницька робота щодо обізнаності учасників освітнього процесу з дотримання особистих, професійних прав і обов'язків членів суспільства.

На безпечне освітнє середовище впливають також різні ситуації, що виникають при взаємодії учасників освітнього процесу і мають психотравмівний характер. Вони прямо чи опосередковано відображаються на фізичному та психічному здоров'ї особистості.

До основних психотравмівних ситуацій в освітньому процесі можна віднести різні.

1. Конфлікти у взаємодії «вчитель–учень», «учень–учень», «учень–батьки» (будь яка ситуація, середнього і навіть низького рівня конфліктності негативно впливає не тільки на її учасників, але й на спостерігачів. Адже хтось із них є товаришем учасника конфлікту або занадто чутливою особистістю і в наслідок виникнення негативних реакцій, емоцій, дій під час конфлікту зазнає психотравмівного впливу.

2. Проблема адаптації в освітньому середовищі. Перехід учня до нової школи, в новий колектив, зміна вчителя або ж використання нових форм і методів навчання та інші – викликають стресову ситуацію, яка має негативний вплив на особистість. Вчителі у партнерстві з батьками та учнями організують педагогічну підтримку кожному для пом'якшення негативних впливів. За необхідності можуть залучатися психологи, соціальні педагоги та інші фахівці.

3. Атмосфера конкуренції між однолітками. Психологи доводять, що для людської природи притаманне суперництво та конкуренція. Особливо ці процеси загострюються у підлітковому віці. І вчителі, знаючи про ці особливості, мають разом з батьками спрямовувати виховну діяльність на формування і розвиток навичок соціальної взаємодії, комунікації, роботи в команді, толерантного ставлення, взаємопідтримки та допомоги. Під час організації освітнього процесу вчителі мають педагогічно доцільно використовувати технології диференційованого навчання.

4. Проблеми інклюзивної освіти. Базовим принципом сучасної освіти є її широка доступність для всіх без винятку членів людського суспільства, навчатися можуть практично всі діти, незалежно від наявних порушень. Мета інклюзії полягає в тому, щоб кожний заклад освіти був заздалегідь готовий прийняти дітей з різними (відмінними) здібностями та особливостями. Розв'язання цього завдання потребує змін в організації роботи закладів, спеціального облаштування освітнього середовища, обладнання, матеріалів (дидактичних посібників, іграшок, наочності) з урахуванням сенсорних та інших потреб дитини, тобто створення інклюзивного середовища, в якому всі діти навчаються разом у системі масової освіти за відповідними навчальними програмами, пристосованими до їхніх потреб.

Досягнення успіху інклюзивного навчання дитини з особливими освітніми потребами можливе за умови тісної співпраці вчителів з батьками, медиками та іншими фахівцями у визначенні освітніх потреб

дитини, прийнятті консолідованого рішення про специфіку та зміст навчання дитини з урахуванням рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації, у розробці відповідних заходів для формування в учнівському колективі духу підтримки, взаємодопомоги; навичок толерантної поведінки однолітків.

Рекомендовані джерела та література

1. Андреевкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.
2. Бех І. Справедливість-несправедливість у міжособистісних взаєминах. Педагогіка і психологія: науково-теоретичний та інформаційний журнал АПН України. 2006. № 1. С. 5–13.
3. Водоласька Т. В. Модель доброзичливого до дітей освітнього середовища / Т. В. Водоласька. Постметодика, №5 (108), 2012. – URL: <http://roipro.pl.ua/pm/pdf-1-f-w/PM108.pdf>
4. Вороніна Г.Л. Трикутник партнерства: педагоги – батьки – діти / Г.Л. Вороніна. Основа, 2007. С. 208-229.
5. Єфремова Г. Л. Шкільний булінг: специфіка та особливості прояву / Г.Л. Єфремова. Педагогічна майстерня. 2017. №8. С.14–19.
6. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Ковальчук В.А. Освітньо-виховні системи загальноосвітніх закладів: навч.-метод. посіб. Житомир, 2016. 120 с.
8. Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти : навчальний посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 440 с.
9. Люшин М.О. Моделювання педагогічного середовища /упорядник М. Люшин. Харків: Видавнича група «Основа», 2012. 22 с.
10. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи . Наказ МОН України від 23.03.2018 р. №283 : mon.gov.ua
11. Насильство. Булінг. Проблема в запитаннях та відповідях /І. І. Дорожко, О. Є. Малихіна, Л. В. Туріщева. Х.: ВГ «Основа», 2019. 144с.
12. Нова українська школа / Концептуальні засади реформування середньої школи. Кол-в авторів: Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Кобернік І., Ковтунець В. та ін. К., 2016. 33с.
13. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5т. / В. Сухомлинский. К.: Рад. школа, 1997. Т.1. 654 с.
14. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. К., 2018. 56 с.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Поясніть сутність термінів «середовище», «освітнє середовище», «безпечне освітнє середовище».
2. У чому полягає особливість безпечного середовища закладу освіти?
3. Охарактеризуйте основні ознаки безпечного освітнього середовища.
4. Розкрийте сутність структурних компонентів освітнього середовища.
5. Поясніть особливості психотравмівних ситуацій, які негативно впливають на особистість учнів, на безпечність освітнього середовища.
6. Проаналізуйте негативні впливи на безпечність освітнього середовища.
7. Які заходи з боку вчителів і батьків сприяють створенню безпечного освітнього середовища?

Практичні завдання

- Користуючись методичними матеріалами [4; 6; 9], *розробити заняття-тренінг* з учнями щодо формування навичок протидії булінгу.
- Ознайомитися з методичним матеріалом з проблеми булінгу у закладах освіти і *скласти рекомендації* для попередження та вирішення подібних ситуацій

Тема 3. Професійно-педагогічне спілкування вчителя у партнерській взаємодії

[Сутнісна характеристика спілкування. Види, типи, і форми спілкування. Ознаки та особливості професійно-педагогічного спілкування вчителя. Методика організації контактної взаємодії на основах партнерства. Стили спілкування. Бар'єри спілкування у діяльності вчителя].

Сутнісна характеристика спілкування. Види, типи, і форми спілкування. Спілкування є необхідною умовою життя людини. Як зазначав О. Леонтьєв, спілкування, комунікація є взаємодією людей як членів суспільства.

Спілкування – це передавання, сприймання і обмін повідомленнями між учасниками взаємодії за допомогою різних засобів: вербальних, невербальних, технічних, матеріальних тощо.

У процесі спілкування між людьми завжди проходить обмін певними результатами їх психічної та духовної діяльності: засвоєною інформацією, думками, судженнями, оцінками, почуттями й настановами. Цей процес характеризується пізнанням отриманої інформації, особливостями впливу один на одного, взаємодії щодо досягнення можливих змін у діяльності. Люди завжди спілкуються у процесі будь якої діяльності, тому спілкування – є формою спільної діяльності учасників взаємодії. У спільній діяльності формуються два види відносин: суб'єкт-об'єктні (людина–предмет діяльності) і суб'єкт-суб'єктні (людина-людина). Антуан де Сент-Екзюпері вказував, що «єдина справжня розкіш - це розкіш людського спілкування».

У сучасному суспільстві розширилися можливості засобів і видів спілкування між людьми. Існують такі види спілкування. Вербальне (за допомогою слова), невербальне (за допомогою міміки, жестів, пантоміміки); мануальне (від лат. manualis – ручний) засобом спілкування є рухи рук); матеріальне (одна людина спілкується з іншою за допомогою певних матеріальних речей (іграшки, одяг, продукти харчування та ін.), технічне (радіо, кіно, телебачення, телефон, комп'ютер тощо); біоенергетичне (пов'язане із сприйняттям біоенергетичних полів партнерів безпосередньо або на відстані).

Сучасне життя характеризується постійними швидкими змінами в економічній, політичній та культурній сферах. У спілкуванні людина має можливість ефективніше адаптуватися до цих змін. Від спілкування

залежить наше здоров'я. Як ми розмовляємо з людьми і як люди розмовляють з нами, залежить *наш настрій, а значить стан нашої нервової системи*. Від результатів спілкування залежить *благополуччя і спокій в наших сім'ях*. Вміючи спілкуватись, людина уникає багатьох проблем, конфліктів, швидше досягає життєвих цілей.

Уміння поставити питання, емоційно виразити свої думки - важлива сторона комунікації, але для вчителя не менш значуща і інша сторона - уміння слухати.

Ознаки та особливості професійно-педагогічного спілкування вчителя. Специфіка педагогічного спілкування насамперед полягає в його поліоб'єктній спрямованості. Воно спрямоване на саму навчальну взаємодію, на учнів з метою їх особистісного розвитку, а також на предмет засвоєння знань. Педагогічному спілкуванню властиве органічне поєднання елементів особистісно орієнтованого, соціально орієнтованого та предметно орієнтованого спілкування. Педагог, працюючи з одним учнем над засвоєнням навчального матеріалу, завжди орієнтує його результат на всіх учнів у класі, і навпаки, працюючи з класом (фронтально), впливає на кожного учня.

Особливість педагогічного спілкування зумовлена його суспільною роллю в навчанні, вихованні й розвитку особистості, які є органічною частиною багатосторонньої партнерської взаємодії педагога з учнями, батьками й учнями між собою. Під час реалізації навчальної цілі педагогічне спілкування на партнерських засадах забезпечує психологічний контакт з учнями, формує позитивну мотивацію навчання, створює психологічну атмосферу колективної творчості, сприяє набуттю учнями необхідних соціально важливих умінь та якостей.

Основними ознаками педагогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному рівні є:

- *особистісна орієнтація* співрозмовників (здатність бачити і розуміти співрозмовника);
- *рівність психологічних позицій* співрозмовників (недопустиме домінування педагога у спілкуванні, він має визнавати право учня на власну думку, позицію);
- *проникнення у світ почуттів і переживань*, готовність *прийняти точку зору співрозмовника* (спілкування за законами взаємної довіри, коли партнери вслухаються, поділяють почуття один одного, співпереживають, має особливий педагогічний ефект);

-нестандартні прийоми спілкування (відхід від суто рольової позиції вчителя).

Професійно-педагогічне спілкування – це система способів та прийомів соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, здійснення виховного впливу, організація взаємовідносин.

Під час професійно-педагогічного спілкування педагог виступає як ініціатор цього процесу, організує його і керує ним. Адже для педагога спілкування є активною частиною його діяльності, необхідною умовою взаємодії, співпраці з вихованцями.

В. Сухомлинський писав, що вміння слухати дитину - велике педагогічне мистецтво. Позиція педагогів при слуханні має відображати по відношенню до учня довіру, симпатію, стурбованість щодо труднощів і бажання допомогти, підтримати.

Під час професійно-педагогічного спілкування педагога з учасниками освітнього процесу, реалізуються ряд функцій, які спрямовані на створення сприятливого психологічного клімату в системі «педагог– дитина», «дитина – дитина», «педагог-батьки».

Необхідно враховувати, що сучасні школярі – це діти нового покоління, яким властиві висока активність, нестандартність мислення, розвинені інтелектуальні здібності, багата уява, обдарованість і водночас дуже нестійка увага, надзвичайна чутливість і вразливість. Тому їх дратують узвичаєні у сучасних закладах освіти форми міжособистісної взаємодії: нестриманість (часом навіть грубощі), наказовий або підвищений тон розмови, зазвичай негуманний, авторитарний стиль спілкування педагогів, нетерпимість до «інакшості», тощо.

Оптимальне професійно-педагогічне спілкування створює найкращі умови для розвитку мотивації дітей і творчого характеру навчальної діяльності, для формування особистості школяра, забезпечує сприятливий емоційний клімат навчання (зокрема, перешкоджає виникненню психологічного бар'єру), забезпечує якісне управління соціально-психологічними процесами в учнівському колективі, дозволяє максимально використовувати в навчально-виховному процесі особистісні якості педагога.

Педагогічне спілкування передбачає виконання системи важливих функцій:

- обмін інформацією між педагогом та учнями,
- міжособистісне пізнання,

- організація та регуляція взаєностосунків і спільної діяльності,
- здійснення виховного впливу,
- педагогічно доцільна самопрезентація педагога.

Педагог у своїй діяльності прагне реалізувати всі функції спілкування: бути і джерелом інформації, і дослідником, що пізнає іншу людину або групу людей, і організатором та партнером у колективній діяльності та взаємовідносинах. Професійно-педагогічне спілкування допомагає педагогу організувати взаємодію на заняттях і у повсякденному житті як цілісний процес. Не обмежуючись лише інформаційною функцією, воно створює умови для обміну ставленнями, переживаннями, допомагає самоутвердженню дитини в колективі, забезпечує співробітництво і співтворчість у групі, набуттю і розвитку необхідних індивідуальних та соціальних життєвих навичок.

Під час професійно-педагогічного спілкування можуть реалізовуватися два типи суб'єкт-суб'єктне і суб'єкт-об'єктне. Залежно від типу спілкування педагога може бути функціонально-рольовим або особистісно-орієнтованим. Функціонально-рольове спілкування є суто діловим, стандартизованим, обмеженим вимогами рольових позицій. Особисті мотиви, ставлення педагога і дитини не враховуються й не виявляються. Головна мета його полягає у забезпеченні виконання певних дій. Такі ситуації виникають, наприклад, коли необхідно засвоїти алгоритм поведінки у певних критичних, життєво значимих ситуаціях; правилах поведінки у громадських місцях за певних обставин тощо.

Особистісно-орієнтоване спілкування є складною психологічною взаємодією, яка передбачає виконання певних нормативних функцій з виявом особистого ставлення, почуттів. Головна його мета спрямована не так на виконання завдань, як на розвиток особистості дітей при виконанні завдань. При цьому стимулюється внутрішньо детермінована активність особистості, за якого учні не йдуть за обставинами, що складаються в навчально-виховному процесі, а здатні самі створювати ці обставини, виробляти свою стратегію, свідомо розвивати і удосконалювати себе.

Методика організації контактної взаємодії на основах партнерства. Професійно-педагогічне спілкування як особистісна взаємодія між партнерами характеризується такими аспектами: інтерактивним, комунікативним і перцептивним.

Інтерактивний аспект спілкування свідчить про те, що педагог спрямований на співробітництво, партнерство в навчально-виховному

процесі і цим створює сприятливу комфортну атмосферу розмови, взаємодії, взаємовідносин.

Комунікативний аспект спілкування виражається спрямованістю вчителя на допомогу учню, його підтримку, створення умов для розкриття особистісних якостей учня.

Перцептивний аспект спілкування проявляється у врахуванні вчителем індивідуальних особливостей учня, впливу різних факторів на його розвиток, що спонукає до створення ефективної взаємодії.

Отож професійно-педагогічне спілкування, як і будь яка свідома діяльність, має відповідну структуру і послідовність дій. Виділяють такі чотири етапи реалізації :

1. *Прогностичний етап* – моделювання педагогом майбутнього спілкування. У цей час окреслюються контури майбутньої взаємодії: планування й прогнозування змісту, структури, засобів спілкування. Змістом спілкування є формування мети взаємодії (для чого?), аналіз стану співрозмовника (чому він такий?) та ситуації (що сталося?). Тоді ж передбачають можливі способи комунікації, прогнозують сприймання співрозмовником змісту взаємодії. Цільова установка педагога має вирішальне значення. Передусім він повинен подбати про залучення дітей до взаємодії, створення творчої атмосфери, відкрити простір для індивідуальності кожного. Це вимагає від нього вміння сприймати й відповідно оцінювати людину.

2. *Вступний етап* безпосереднього спілкування – «комунікативна атака», коли вчитель починає спілкування з учасниками (учнями, батьками, колегами) із проявом ініціативи, встановлення емоційного і ділового контакту. Для цього йому важливо володіти технікою швидкого входження у взаємодію, прийомами динамічного впливу.

До найефективніших механізмів впливу належать:

- *зараження* (підсвідомий емоційний відгук у взаємодії з іншими людьми на підставі співпереживання з ними. Має невербальний характер);

- *навіювання* (цільове свідоме «зараження» однією людиною інших мотиваціями певних дій, змістом чи емоціями в основному за допомогою мовленнєвого впливу на основі некритичного сприйняття інформації);

- *переконання* (усвідомлений аргументований і вмотивований валив на систему поглядів індивіда);

- *наслідування* (засвоєння форм поведінки іншої людини на основі підсвідомої і свідомої ідентифікації себе з нею).

3. *Основний етап* спілкування, коли відбувається безпосереднє керування спілкуванням, свідомо і цілеспрямована організація взаємодії з коригуванням процесу спілкування відповідно до його мети. На цьому етапі відбувається обмін інформацією, оцінками інформації, взаємооцінка співрозмовників. Важливою є атмосфера доброзичливості, в якій співрозмовник (учень, батько, колега) зміг би вільно виявляти своє «Я», відчувати позитивні емоції від спілкування. З метою формування необхідних навичок взаємодії педагог має вчити учнів брати ініціативу, делегувати їм право й необхідність самостійного аналізу подій, фактів. Він має виявляти інтерес до дитини, сприймати інформацію від неї (активно слухати), висловлювати судження, передаючи їй свій оптимізм і впевненість в успіху, ставити перед нею яскраві цілі, окреслювати шляхи їх досягнення. Тільки за таких умов можна стверджувати про партнерську взаємодію учасників освітнього процесу.

Акт безпосереднього спілкування передбачає володіння увагою співрозмовника чи групи учасників. Методи завоювання уваги аудиторії поділяють на пасивні й агресивні. Пасивні методи полягають у тому, що педагог фокусує увагу суб'єктів взаємодії на своїй особистості, послідовно організовуючи її. При цьому використовує як вербальні так і невербальні засоби. Агресивні методи використовують впевнені в собі експресивні педагоги. Проявляючи артистичні навички, вони миттєво привертають до себе увагу аудиторії, неначе гіпнотизуючи її. Для цього використовують темпоритми і педагогічну монотонність, експресивні ефекти мовлення. Важливо при організації спілкування дотримуватися етичних норм, толерантності, уваги та визнання позиції та інакшості думки учасників; норм часу спілкування залежно від вікових особливостей, створення комфортної атмосфери для висловлювання кожного.

4. *Аналітичний етап* передбачає аналіз спілкування педагога з суб'єктами освітнього процесу – порівняння мети, засобів професійно-педагогічного спілкування з результатами взаємодії, моделювання подальшого спілкування.

Л.Філонов розробив методикау контактної взаємодії. Ця методика є особливою процедурою діяльності педагога – ініціатора контакту, який ставить перед собою мету встановити стосунки довіри з учнями або їх батьками. Цю методику частіше використовують за умови виникнення проблем у міжособистісному спілкуванні з учнями.

Етапи організації такої взаємодії.

1. Накопичення згод. Завдання цього етапу спілкування – нейтралізація настороженості, напруження, тривожності партнера,

подолання бар'єрів спілкування. Для цього потрібно обирати для бесіди нейтральний матеріал, уникати спірних тем, ставити запитання, на які співбесідник даватиме лише позитивні відповіді, "прочитувати" стан співрозмовника ("Ви, я бачу, стривожені").

2. Пошук спільних інтересів. На цьому етапі важливо виявити погляди, що збігаються, подібність позицій, однакові захоплення, теми для розмови, однаково прийнятні для обох сторін.

3. Прийняття особистих якостей і принципів співрозмовника. Мета: дати можливість партнерам по спілкуванню показати себе у вигідному світлі. Важливо, щоб учитель продемонстрував: незалежно від реального стану справ, що він беззастережно приймає ті позитивні якості, які приписує собі співрозмовник.

4. Виявлення рис, негативних для взаємодії. На цьому етапі педагог може поділитися своїм занепокоєнням з приводу проблемної ситуації, нікого при цьому не засуджуючи, вдатися одночасно до самокритики, саморозкриття, демонструючи приклад характеристики недоліків.

5. Реалізація індивідуального підходу. На цьому етапі реалізується основна мета, заради якої проводиться індивідуальна бесіда. Тепер вчитель може відверто говорити про те, що необхідно змінити (школяреві у його поведінці чи батькам у ставленні, поводженні з дитиною тощо). При цьому можна використовувати такі прийоми: підкреслення сумісних дій ("зараз вирішимо"), попереджувальні засоби ("я скажу, але ви не ображайтеся"), критичні зауваження, але з мінімумом повчальності.

6. Узгоджена взаємодія. Мета даного етапу: забезпечення міцного контакту, що є результатом зусиль обох сторін. Для цього можна використати наступні прийоми: звертання за порадою, пропозиція сумісного рішення, передбачення очікуваного.

Етапність процесу професійно-педагогічного спілкування в реальній педагогічній діяльності може бути дещо іншою, зокрема деякі етапи бувають згорнутими або, навпаки, надмірно розтягнутими. Описана логіка спілкування характерна для найтиповіших ситуацій, що складаються у процесі професійно-педагогічного спілкування. Вона допомагає у налагодженні партнерських стосунків між педагогом і учасниками освітнього процесу.

У педагогічній діяльності спілкування постає як засіб розв'язання навчально-виховних завдань; соціально-психологічне забезпечення педагогічного процесу; засіб організації взаємин учителя, учнів, батьків, що має гарантувати ефективність навчання, виховання та розвитку особистості. У цьому контексті педагогічне спілкування містить могутній

резерв зростання професійної майстерності педагога, удосконалення організації педагогічної діяльності і навчально-виховного процесу.

Учитель, налаштований на особистісно орієнтоване спілкування, має бути відкритим і справедливим, із довірою ставитися до учасників спілкування, визнавати їх неповторність, цікавитися їхнім життям, проблемами, уміти бачити поведінку учнів їхніми очима, відчувати їх внутрішній світ тощо. Він повинен вірити в сили кожного учня, уміти сформулювати в нього надію на успіх, надавати йому допомогу в духовному зростанні.

Одне з найістотніших і найскладніших завдань учителя – формувати і розвивати в дитини відчуття власної гідності, значущості, компетентності, зосереджувати увагу на її потребах, уподобаннях, визначати персональний шлях до досягнення успіху. Якщо дитина негативно оцінює себе, завдання педагога – за допомогою можливостей спілкування трансформувати ці уявлення в позитивні, розвивати самосприйняття і потребу в самовдосконаленні.

Якщо вчитель розуміє і сприймає внутрішній світ своїх вихованців без упередження та суб'єктивізму, поводить себе природно, відповідно до своїх переживань, доброзичливо ставиться до учнів, він у такий спосіб створює необхідні умови для особистісно партнерської взаємодії, продуктивного навчання та виховання.

Отже, професійно-педагогічне спілкування як навчально-виховний засіб та умова, покликане забезпечити порозуміння між учителем і учнями, є невичерпним джерелом для вдосконалення не лише обміну інформацією та виховного впливу, а й морально-психологічного клімату в колективі.

Стилі професійно-педагогічного спілкування. Кожна людина відрізняється рівнем розвитку комунікативних умінь, які проявляються в процесі взаємодії. Ці уміння складають основу стилю спілкування.

Стиль спілкування – це стійка індивідуально специфічна система комунікативних засобів, прийомів, способів здійснення взаємодії з іншими.

У стилі спілкування відображаються особливості комунікативних можливостей педагога та учасників взаємодії, характер їхніх стосунків, а також творча індивідуальність педагога.

Стиль педагогічного спілкування залежить від особистісних якостей педагога і комунікативної ситуації. До особистісних якостей, які

визначають стиль спілкування, належать ставлення вчителя до дітей (активно-позитивне, пасивно-позитивне, ситуативно-негативне, стійке негативне) та володіння організаторською технікою.

За *активно-позитивного ставлення* педагог виявляє ділову реакцію на діяльність учнів, допомагає їм, реалізує інші потреби в неформальному спілкуванні. Вимогливість, поєднана із зацікавленістю в учнях, викликає взаємодовіру, розкутість, комунікабельність.

Пасивно-позитивне ставлення фокусує увагу вчителя на вимогливості та суто ділових стосунках. Таке спілкування характеризується сухим, офіційним тоном, неемоційністю, що збіднює спілкування і гальмує творчий розвиток вихованців. Це не сприяє утвердженню партнерських стосунків, а навпаки – їх ускладнює.

Ситуативно-негативне ставлення залежить від зміни настрою вчителя, породжує в дітей недовіру, замкненість, нерідко лицемірство, брутальність тощо. Викликаючи негативне ставлення до себе, учитель працює і проти предмета, який викладає, і проти школи, і проти суспільства загалом. Стійке негативне ставлення характеризується виявом грубості, використанням образливих, принизливих висловів, постійним недотриманням правил професійної етики, педагогічного такту.

Ставлення до дитини детермінує організаторську діяльність учителя, визначає загальний стиль його спілкування, який може бути авторитарним, ліберальним і демократичним.

За *авторитарного стилю спілкування* вчитель сам вирішує всі питання життєдіяльності класу, визначає кожну конкретну мету, виходячи з власних установок; суворо контролює виконання будь-якого завдання і суб'єктивно оцінює досягнуті результати. Цей стиль керівництва є засобом реалізації тактики диктату та опіки і в разі протидії школярів владному тиску вчителя веде до конфронтації.

Ліберальний (поблажливий, потуральний) стиль спілкування характеризується прагненням педагога не брати на себе відповідальності. Учитель, що обрав такий стиль, формально виконує свої обов'язки, намагається самоусунутися від керівництва колективом школярів, уникає ролі вихователя, обмежується виконанням лише викладацької функції. Ліберальний стиль є засобом реалізації тактики невтручання, яка ґрунтується на байдужості і незацікавленості проблемами шкільного життя. Наслідки такої позиції вчителя - втрата поваги школярів і контролю над ними, погіршення дисципліни, нездатність позитивно впливати на особистісний розвиток учнів. І відповідно суттєво впливає на

взаємодію вчителя з батьками учнів. Батьки виражають незадоволеність, часто скаржаться на такого вчителя адміністрації закладу.

Демократичний стиль спілкування передбачає зорієнтованість учителя на розвиток активності учнів, залучення кожного до розв'язання спільних завдань. В основі керівництва - опора на ініціативу класу. Демократичний стиль є найсприятливішим способом організації взаємодії педагога і школярів.

Впливає стиль спілкування педагога і на становлення особистості учнів, формування характеру пізнавальної активності, їх емоційне благополуччя й стан здоров'я. Результати наукових досліджень свідчать, що у класах з авторитарним, суворим, недобррозичливим педагогом поточна захворюваність утричі вища, а кількість неврологічних розладів у два рази більша, ніж у класах зі спокійним, урівноваженим, чуйним педагогом, якому притаманний демократичний стиль спілкування.

В.А.Кан-Калик, поєднуючи різні види ставлення вчителя до учнів та способи керівництва учнівським колективом, виділяє наступні *стилі педагогічного спілкування*:

1) *спілкування на підставі захоплення* спільною творчою діяльністю ґрунтується на активно-позитивному ставленні до учнів, характеризується партнерською взаємодією та демократичним стилем організації діяльності;

2) *спілкування на основі дружнього ставлення* базується на особистісному позитивному сприйнятті учнями вчителя, який виявляє приязнь, повагу до дітей, розуміння їх потреб та бажань, але слід остерігатися перетворення дружніх взаємин на панібратські;

3) *спілкування-дистанція*; такий стиль визначається обмеженням спілкування формальними стосунками; педагог, якому властивий даний стиль, може мати позитивне ставлення до учнів, але в організації діяльності він проявляє авторитаризм, деяку відстороненість у взаємодії;

4) *спілкування-залякування*; такий вид спілкування характеризується поєднанням негативного ставлення вчителя до учнів з авторитарністю у способах організації діяльності, визнанням своєї значимості, статусу;

5) *спілкування-загравання*; такий стиль взаємин педагога з учнями характеризується поєднанням позитивного ставлення до дітей з лібералізмом; ґрунтується на пошуку прийомів завоювання фальшивого авторитету.

Бар'єри спілкування у діяльності вчителя. На ефективність та результативність взаємодії педагога з учасниками освітнього процесу можуть впливати певні труднощі.

Труднощі спілкування – це тимчасові, нескладні обтяження, що ускладнюють організацію та здійснення спілкування.

Основні труднощі спілкування, які трапляються у педагогів-початківців у професійно-педагогічному спілкуванні учнями та їх батьками:

- 1) невміння налагодити контакт з аудиторією;
- 2) нерозуміння внутрішньої психологічної позиції учасника взаємодії;
- 3) складнощі керування спілкуванням під час уроків, навчальних, занять, батьківських зборів, виховних заходів;
- 4) невміння перебудовувати стосунки з учнями відповідно до педагогічних завдань, які змінюються;
- 5) труднощі мовного спілкування і передачі власного емоційного ставлення до навчального матеріалу;
- 6) невміння керувати власним психічним станом у стресових ситуаціях спілкування.

Варто зазначити, що бар'єри у спілкуванні мають менш травмівний характер у порівнянні з булінгом.

Бар'єри спілкування – це перешкоди, що виникають в процесі взаємодії між учасниками (утруднення отримання інформації, її обміну, спільної діяльності).

У загальному існують такі бар'єри спілкування:

- **Соціальний** – виникає внаслідок різного соціального статусу вчителя й учня (щоб запобігти появі такого бар'єру, вчителю не слід постійно підкреслювати свою позицію, свої переваги як старшого, педагога, наголошувати на тому, що “я вчитель, тому завжди правий” тощо).
- **Фізичний** – простір, стіл учителя, якими він віддаляє себе від учнів (для подолання даного бар'єру педагог може змінювати відстань між собою та учнями, рухаючись по класу).
- **Гностичний** – недоступність пояснення матеріалу вчителем (педагог не повинен вживати незрозумілих дітям термінів, висловлюватися великими реченнями (більше 17 слів), говорити надто швидко (більше 2,5 слів за 1 секунду)).

- *Психологічний* – виникає тоді, коли в учителя є страх перед класом, перед можливістю допустити фактичну чи методичну помилку, відсутній контакт з дітьми або існує негативна установка щодо класу чи окремих учнів.

- *Емоційний «бар'єр»* – відмінності в емоційних станах викладачів і студентів, особливо під час заліків і екзаменів, відсутність емпатії, а також недоступність розуму доводів логіки в ситуації емоційного збудження та афективних реакцій.

- *Моральний «бар'єр»* – відмінності між людьми в засвоєних ними соціальних нормах і обмеженнях; споконвічний «конфлікт батьків і дітей» у неприйнятті ними манер поведінки і спілкування, спрямованості інтересів, моди тощо (викладач у спілкуванні зі студентами: «У студентські роки ми були іншими», тобто кращими, що не завжди відповідає дійсності).

- *Естетичний «бар'єр»*, який пов'язаний з дотриманням вимог до форми (привабливість зовнішності, охайність одягу, вишуканість рухів тощо), а також до педагогічного такту й етикету взаємин.

Отже, професійно-педагогічне спілкування вчителя носить як особистійно орієнтований так і соціально орієнтований характер. З огляду на це, майбутнім вчителям необхідно готуватися до такого аспекту професійної діяльності: оволодівати знаннями про сутність, особливості, види спілкування; набувати і розвивати в собі необхідні уміння і навички – тобто формувати комунікативну компетентність.

Основні поради майбутнім педагогам щодо самовиховання комунікативної культури:

- уникайте при спілкуванні докорів (прямих і непрямих);
- не демонструйте свою перевагу;
- уникайте звинувачувального тону, вибачайте дрібні слабкості, підкреслюйте переваги співбесідника;
- розпитуйте зацікавлено, але не зухвало;
- говоріть не більше й не менше того, що потрібно в цей момент спілкування; а краще більше слухати, ніж говорити;
- будьте уважні до партнера по спілкуванню;
- намагайтеся передбачити реакцію співрозмовника;
- у процесі спілкування думайте про тих, із ким спілкуєтесь.

Продуктивне професійно-педагогічне спілкування відбувається за умови організації педагогічного процесу на демократичних партнерських засадах, позитивного ставлення педагога до учнів, включенням батьків в

освітній процес, захопленості спільною творчою діяльністю всіх суб'єктів педагогічної взаємодії.

Рекомендовані джерела та література

1. Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.
2. Бех І. Справедливість-несправедливість у міжособистісних взаєминах. *Педагогіка і психологія: науково-теоретичний та інформаційний журнал АПН України*. 2006. № 1. С. 5–13.
3. Взаємодія у школі: 6 прикладів змін через партнерство. Посібник МОН України URL: https://38d34c07-6455-4caa-9ab7-7d37e22181e3.filesusr.com/ugd/417f51_002e0e562bd04458b040e24238550cd8.pdf
4. Вороніна Г.Л. Трикутник партнерства: педагоги – батьки – діти. *Основа*, 2007. С. 208-229.
5. Коханова О. Психологія партнерської взаємодії в освіті: навч.-метод. посіб. К.: Вид-во ПП Щербатих О.В., 2011. 104 с.
6. Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти : навч. посіб. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 440 с.
7. Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І. А. Зязюна. – [2-е вид., допов. і переробл]. К. : Вища шк., 2004. 422 с.
8. Семенюк О.А. Основи теорії мовної комунікації. Навчальний посібник / О.А.Семенюк, В.Ю.Паращук. К.: Видавничий центр «Академія», 2010. 240 с.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Розкрийте сутність понять «спілкування» і «професійно-педагогічне спілкування».
2. Охарактеризуйте основні види спілкування.
3. Поясніть вислів Антуана де Сент-Екзюпері, що «єдина справжня розкіш – це розкіш людського спілкування».
4. Чим відрізняється поняття «спілкування» від «професійно-педагогічного спілкування»?
5. Які етапи професійно-педагогічного спілкування вчителя із суб'єктами освітнього процесу?
6. Охарактеризуйте основні стилі професійно-педагогічного спілкування.
7. У чому причини виникнення різних труднощів та бар'єрів спілкування?

8. Чому вчителю важливо розвивати власну комунікативну компетентність?

Практичні завдання

• *Підготуватися до роботи в групах.* Кожна група (2-3 студента) складає ситуацію, у якій має бути описана одна з основних причин неефективного професійно-педагогічного спілкування. Потім пропонує іншій групі розв'язати цю ситуацію, із запропонованим варіантом поліпшення взаємодії викладач-студент.

• *Тест.* Визначте рівень вашої комунікабельності, відповідаючи на запитання “так”, “іноді” або “ні”.

1. Вас чекає звичайна або ділова зустріч. Чи виводить вас із емоційної рівноваги її очікування?

2. Чи не відкладаєте ви до останнього моменту візит до лікаря?

3. Чи викликає у вас ніяковість і невдоволення доручення виступити з доповіддю, повідомленням, інформацією на будь-якій нараді, зборах чи іншому подібному заході?

4. Вам пропонують поїхати у відрядження туди, де ви ніколи не були. Чи докладете ви максимум зусиль, щоб уникнути цього відрядження?

5. Чи любляєте ви ділитися своїми переживаннями з кимсь?

6. Чи дратує вас, якщо незнайома людина на вулиці звертається до вас із проханням (показати дорогу, назвати час, відповісти на якесь запитання)?

7. Чи вірите ви, що існує проблема батьків і дітей, що людям різних поколінь важко розуміти одне одного?

8. Чи посоромитесь ви нагадати знайомому, що він забув вам повернути невелику суму грошей, яку позичив кілька місяців тому?

9. У ресторані чи в їдальні вам подали недоброякісну страву. Чи промовчите ви, лише сердито відсунувши тарілку?

10. Залишившись наодинці з незнайомою людиною, ви не вступите з нею в бесіду і відчуєте себе обтяженим(ою), якщо першою заговорить вона. Чи так це?

11. Чи жахаєтесь ви будь-якої великої черги, хоч би де вона була (у магазині, бібліотеці, касі кінотеатру)? Віддасте перевагу відмові від свого наміру чи станете у хвіст і будете знемагати в очікуванні?

12. Чи боїтесь ви брати участь у будь-якій комісії з розгляду конфліктної ситуації?

13. У вас є власні індивідуальні критерії оцінки творів літератури, мистецтва, культури, і ні з чийми міркуваннями ви не рахуетесь. Чи так це?

14. Почувши висловлювання явно помилкової точки зору з добре відомого вам питання, чи віддасте ви перевагу мовчанню і не вступите в суперечку?

15. Чи викликає у вас неприємне почуття будь-яке прохання допомогти розібратися в тому чи іншому навчальному питанні або темі?

16. Вам краще викласти свою точку зору (міркування, оцінку) в письмовій формі, ніж в усній?

Слід дати відповіді й підрахувати суму набраних балів. За кожне “так” – 2 бали, “іноді” – 1 бал, “ні” – 0. За класифікатором визначте, до якої категорії людей ви належите.

30-32 бали – ви явно некоммунікбельні;

25-29 балів – ви замкнені, мовчазні, віддаєте перевагу самотності;

19-24 бали – ви певною мірою коммунікбельні й у незнайомих обставинах відчуваєте себе цілком упевнено;

14-18 балів – нормальна коммунікбельність;

9-13 балів – ви досить коммунікбельні (іноді навіть занадто);

4-8 балів – коммунікбельність ваша дуже висока; скрізь відчуваєте себе прекрасно; беретесь за будь-яку справу, хоча далеко не завжди можете її довести до кінця;

3 бали – ваша коммунікбельність має хворобливий характер; ви балакучі, багатослівні, втручаєтесь у справи, в яких зовсім не компетентні, запальні й образливі.

Тема 4. Основні стратегії комунікації вчителя

[Поняття стратегія, коммунікційна стратегія, педагогічна стратегія. Види та особливості застосування різних коммунікативних стратегій.]

Поняття стратегія, коммунікційна стратегія, педагогічна стратегія. Кожна людина у своєму житті керується певними правилами способами поведінки, які характеризуються раціональним ставленням до життя. Це певна стратегія життя людини.

Термін «стратегія» у довідкових виданнях визначається як *спосіб дій, лінія поведінки кого-небудь; спосіб досягнення цілі; загальний план певної діяльності, який охоплює тривалий період*

Зрозуміло, що кожній людині властиве своє бачення світу і своє бачення професійної діяльності. Індивід привласнює загальну картину професійної діяльності й трансформує її в свій особистий образ світу.

У професійній діяльності стратегія – це *певний напрям діяльності організації, пов'язаний з обґрунтуванням, розробкою і втіленням у життя концепцій і рішень виробничого й соціального характеру*. Відповідно, особистісна професійна стратегія – це *цільове програмування власної професійної діяльності і її реалізація*.

Особистісна професійна стратегія має включати компоненти, без яких неможлива її розробка і тим більше реалізація. До таких важливих – основоположних – компонентів відносимо: відповідну *освіту*, яка у нормативно-правовому аспекті уможливорює виконання професійних обов'язків, *професійну компетентність*, тобто необхідний рівень сформованості знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій та світоглядних принципів, необхідних для успішної професійної діяльності; *особистісну рольову модель* виконання вчителем своїх функцій і обов'язків, яка формується на основі аксіологічної складової особистості й відображає її власне індивідуальне бачення, яким повинен бути вчитель; і прогнозоване бажане місце роботи, де хотів би працювати майбутній студент, тобто образ конкретного навчального закладу. Виділена структура не є завершеною, і можливе її доповнення у межах подальшого вивчення. Важливо відмітити, що виділені компоненти характеризуються параметрами варіативності. Тобто, можна виділити інваріантні (умовно незмінні, але які можуть доповнюватися). Це – відповідна освіта і необхідний рівень професійної компетентності. Ці компоненти є обов'язковими, які у процесі реалізації стратегії розвиваються й удосконалюються. Варіативними можна вважати особистісну рольову модель і місце роботи тощо.

Комунікативний компонент професійної діяльності вчителя є провідним у досягненні результатів успішного вирішення педагогічних завдань. Він охоплює весь спектр роботи вчителя, що вимагає налагодження взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу – учнями, їх батьками, колегами, представниками громадськості для досягнення поставлених завдань. А комунікативна стратегія у професійній діяльності вчителя виступає як інструмент реалізації мети у цій взаємодії.

Розглянемо основні комунікативні стратегії, які може використовувати вчитель на прикладі роботи з учнями.

Існують такі види комунікативних стратегій:

- пояснювальна,
- оцінювальна,
- контрольна,
- організаційна,
- стратегія сприяння.

Пояснювальна комунікативна стратегія передбачає логічну послідовність висловлювання, спрямованого на інформування, в основі якого лежать аксіоми, що сприймаються на віру, тобто інформація подається джерелом у певній інтерпретації.

При цьому інформатор, яким виступає вчитель, повинен бути добре обізнаним і кваліфікованим. Ще А. Макаренко, зазначав, що учні можуть пробачити вчителю деяку безтактність у стосунках, але незнання предмету – ніколи. Ця стратегія не передбачає стимулювання до самоосвіти, її мета – в доступній формі викласти суть поняття чи явища, пояснити його властивості, показати причинно-наслідкові зв'язки.

Мовлення вчителя в даній стратегії характеризується точністю, доступністю, коректністю формулювання запитань тощо. Зазначені ознаки дуже важливі, але недостатні.

Педагогічне мовлення повинно викликати інтелектуальні почуття, сприяти створенню позитивного психологічного клімату в навчальному середовищі, формувати відчуття морального задоволення, впевненості у власних силах і подоланні труднощів.

З цією метою вчителі вдаються до використання риторичних запитань, пауз для осмислення почутого, висловлення власного бачення проблеми тощо.

Оцінювальна комунікативна стратегія відображає ступінь значущості педагога як носія суспільних норм і реалізується в його праві оцінювати не тільки події, обставини і їх учасників, але й досягнення самого учня на кожному етапі навчального спілкування.

Отже, суб'єкти спілкування повинні взаємодіяти на основі повної довіри.

Важливе значення має якісна оцінка отриманих балів, тобто оцінювальний вербальний аспект, особливо у початковій школі.

Контрольна комунікативна стратегія спрямована на отримання об'єктивної інформації (зворотного зв'язку) про засвоєння

інформації, осмислення та прийняття системи суспільних цінностей, готовність сприймати новий обсяг інформації.

Отримувана зворотна інформація виступає своєрідним сигналом для подальших дій: продовження інформування, зміна обсягу чи змісту інформації, привнесення корекцій тощо.

Функція вчителя в цій комунікативній стратегії включає формування навичок дисциплінованості, пунктуальності й відповідальності.

Контролювати означає підтримувати увагу співрозмовника і постійний контакт.

Для цього варто використовувати прийоми акцентування на чомусь важливому, звертання, попередження, етикетні формули, невербальні засоби тощо.

Організаційна комунікативна стратегія зорієнтована на організацію спільних дій учасників процесу навчального спілкування з допомогою етикетних (вітання, звертання, вираження вдячності) та директивних (прочитайте текст, подивіться на малюнок, зверніть увагу) мовних засобів.

В реалізації цієї стратегії важливими є рефлексивні й перцептивні уміння педагога, де основоположною є здатність бачити і враховувати внутрішній стан дитини, її емоційну, психологічну налаштованість на роботу.

Наприклад, при хворобливому чи стривоженому стані дитини репліки вчителя – «ти, як завжди, розсіяний»; «скільки можна повторювати: сюди дивися» – навряд чи допоможуть учневі зосередитися.

Комунікативна стратегія сприяння. Її сутність полягає у повній підтримці учня та виправленні його помилкових дій.

Сприяння у виховному процесі означає створення оптимальних умов соціалізації й особистісного розвитку, а в навчальному – забезпечення якісного перебігу психічних пізнавальних процесів.

Зазначена стратегія підтримується такими правилами: людині властиво помилятися; не помиляється лише той, хто нічого не робить; дієва лише доброзичлива критика тощо.

Не слід реагувати на помилкові відповіді учнів глузливими й саркастичними висловлюваннями, тому що зважаючи на індивідуальні психологічні особливості, діти по різному реагують: одні - агресивно, інші – занадто емоційно, ще інші – замикаються в собі. Таке навчання стає для багатьох школярів з низьким рівнем пізнавальної активності справжньою

каторгою, а не цікавим творчим процесом. Вчитель має поважати незнання учня, допомагати йому усвідомити помилку, сприяючи розвитку віри в себе та впевненості у власних силах. Це провідне правило партнерської взаємодії.

Отже, вибір комунікативної стратегії вчителя є складним і важливим процесом в організації освітнього процесу на партнерських засадах. Уміло володіючи компетентністю правильно вибирати і реалізовувати різні комунікативні стратегії, вчитель забезпечує ефективне та продуктивне вирішення завдань навчання і виховання школярів.

Рекомендовані джерела та література

1. Вороніна Г.Л. Трикутник партнерства: педагоги – батьки – діти. *Основа*. 2007. С. 208-229.
2. Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти : навчальний посібник / О.Г. Кучерявий. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 440 с.
3. Нова українська школа / Концептуальні засади реформування середньої школи. Кол-в авторів: Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Кобернік І., Ковтунець В. та ін. К., 2016. 33с.
4. Семенюк О.А. Основи теорії мовної комунікації. Навчальний посібник / О.А.Семенюк, В.Ю.Паращук. К.: Видавничий центр «Академія», 2010. 240 с.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Розкрийте сутність понять «стратегія», «комунікативна стратегія».
2. Порівняйте і вкажіть на основні відмінності понять «комунікативний компонент» і «комунікативна стратегія» в діяльності вчителя.
3. На які чинники необхідно звертати увагу характеризуючи професійну стратегію вчителя?
4. Охарактеризуйте пояснювальну комунікативну стратегію вчителя і наведіть приклади, враховуючи свою предметну спеціальність.
5. Охарактеризуйте організаційну комунікативну стратегію вчителя і наведіть приклади, враховуючи свою предметну спеціальність.
6. Охарактеризуйте комунікативну стратегію сприяння у діяльності вчителя і наведіть приклади, враховуючи свою предметну спеціальність.

7. Порівняйте оцінювальну та контрольну комунікативну стратегію вчителя і визначте основні відмінності.

8. Які чинники ускладнюють ефективність реалізації вибраної вчителем комунікативної стратегії.

Практичні завдання

Підготуватися до участі у груповій роботі. Вправа «Склади пам'ятку діалогічного спілкування». Групи учасники (по 3-4 студента) і група експертів (2 студента), які допоможуть оцінити роботу студентів у групах. Кожній групі роздається однаковий набір методичних матеріалів. На основі обговорення треба скласти Пам'ятку для вчителя при організації діалогічного спілкування зі суб'єктами освітнього процесу.

Методичні матеріали :

На окремих аркушах написані поради, вислови, запитання.

- ✓ Діалог базується на довірі та повазі один до одного.
- ✓ Чи можна виявити декілька способів вирішення проблеми?
- ✓ Педагог має спрямовувати увагу на спільну мету, на бажання знайти згоду в її досягненні?

✓ Велику допомогу у діалогічному спілкуванні має підбір питань, за допомогою яких можна викликати людину на відвертість.

✓ Питання спрямовують хід міркування. Антична риторика знала 7 питань, здатних упорядкувати факти: *що? хто? де? коли? яким чином? навіщо? чому?* Навчитися ставити своєчасно змістовні запитання – це розвивати і свій інтелект.

✓ У діалозі, треба використовувати питання, а не ствердження.
Чому?

- ✓ Після запитання треба зробити паузу?
- ✓ Якщо пропозиція опонента нерозумна, треба мовчати, виправляти, не погоджуватися?

✓ Мовчання створює необхідність висунути нову пропозицію.

✓ Є *правило*: потрібно бути впевненим у собі та зберігати спокій навіть у стресових ситуаціях.

✓ Не звертайтеся одразу з проханням прийняти або відхилити вашу нову ідею. Краще спитати, що опонент вбачає помилковим у ній.

✓ Намагайтеся спрямовувати критику в конструктивне русло, звертайтеся за порадою до опонента, що б він запропонував зробити на вашому місці.

Тема 5. Взаємодія вчителя з батьками на засадах партнерства

[*Організація взаємодії вчителя з батьками. Принципи роботи з батьками як партнерами. Основні етапи роботи. Форми і види партнерської взаємодії з батьками. Технології залучення батьків в освітній процес*]

Організація взаємодії вчителя з батьками. Питанням організації вчителем роботи з батьками учнів завжди приділялася велика увага. Науковцями і практиками напрацьовано значний позитивний досвід. Але зміни суспільства ставлять нові виклики перед вчителями: умови навчання (дистанційна, змішана), пріоритети та можливості освіти, реформування системи освіти тощо. І не завжди ефективними є звичні, традиційні форми і методи роботи з батьками. У рамках педагогіки партнерства як одного з ключових компонентів концепції Нової української школи, взаємодія між учнем, учителем і батьками має ґрунтуватися на основі спілкування, взаємодії та співпраці.

Є два основні шляхи успішної співпраці школи та батьків для розвитку партнерства:

1. Постійне, чітке, двостороннє спілкування.
2. Різні способи залучення батьків до освітнього процесу.

Принципи роботи з батьками як партнерами. Для успішної організації взаємодії вчителя з батьками на засадах партнерства необхідно враховувати основні принципи роботи.

Принцип - вихідне положення, керівна ідея, на якій базується певна теорія, діяльність.

Загальними принципами сімейного виховання у роботі з батьками вважають такі як:

- ✓ Наступність і спадковість поколінь;
- ✓ Єдність вимог, виховних намірів і культуровідповідності
- ✓ Збереження і підтримка сімейних цінностей;
- ✓ Створення атмосфери екосоціальної захищеності.

А безпосередньо принципами партнерської взаємодії вчителя з батьками виділяють такі:

- *Зміцнення та підвищення авторитету батьків.*

Вчитель має усвідомлювати, що батьки є партнери – їх позиція, думка, вибір мають поважатися і враховуватися в питаннях навчання й виховання учня. Повчальний, категоричний тон з боку вчителя

виключений. Взаємини з батьками мають визначатися взаємною повагою, відповідальністю, усвідомленням громадянського обов'язку. Основними формами взаємодії виступають обмін досвідом, рада та спільне обговорення, єдине рішення, яке задовольняє обидві сторони.

- *Довіра до виховних можливостей батьків, підвищення рівня їх педагогічної культури й активності у вихованні.*

Вчитель має бути зацікавлений в розширенні й покращенні педагогічної культури та обізнаності батьків у питаннях виховання дітей, врахування їх вікових особливостей у процесі становлення. Це сприятиме кращій результативності та ефективності співпраці у вирішенні завдань навчання та виховання школярів. На початку співпраці психологічно батьки готові підтримати вимоги, справи та починання школи. І далі їх готовність залежить від налагодженої партнерської взаємодії.

- *Педагогічний такт, неприпустимість втручання в життя сім'ї.*

Учитель нерідко стає очевидцем або мимовільним свідком некоректних сімейних відносин, конфліктів. І важливо бути толерантним і педагогічно виваженим у комунікації як з дорослими, так і з дітьми. Адже при спілкуванні з учнями, батьками; при спостереженні за учнями в освітньому процесі і позанавчальний час, вчитель отримує інформацію про дитину, сімейне виховання, взаємини в сім'ї тощо. Всі знання про особливості кожної сім'ї він має використовувати для надання допомоги батькам у вихованні дітей. Проявляти тактовність і професійну етику.

- *Мажорний настрій у вирішенні проблем виховання, опора на позитивні якості дитини, на сильні сторони сімейного виховання, орієнтація на успішний розвиток особистості.*

Цей принцип поєднується з принципами педагогічного оптимізму та гуманності. Значний практичний досвід вітчизняної педагогіки, рекомендації видатних педагогів Макаренка А., Сухомлинського В. та ін. підтверджують положення про необхідність у співпраці з учнями і батьками знаходити позитивні моменти у розвитку учня/учениці (його/її досягнення, захоплення, інтереси, певні здобутки, сильні сторони характеру тощо) і опиратися на них при вирішенні проблем. Також велике значення має емоційне налаштування вчителя і дорослих на вирішення поставлених завдань. Позитивні емоції (впевненість, мажор, привітність, бадьорість тощо) «заряджають» учасників комунікації і сприяють більш ефективній і продуктивній взаємодії. Керуючись такими ідеями й переконаннями вчитель зможе краще налагодити співпрацю з учасниками освітнього процесу і ефективніше будувати відносини.

Основні етапи роботи. Форми і види партнерської взаємодії з батьками. Організація всієї роботи вчителя з батьками складається з таких етапів: ознайомлювальний, діагностичний та виконавчий.

Ознайомлювальний етап. Він характеризується роботою вчителя, спрямованою на:

- Встановлення контакту з батьками. Здійснюється в первинній бесіді, в ході якої виявляється характер ставлення батьків до педагога (ділове, споживацьке, індивідуальне, зарозуміле та ін.)
- Встановлюються межі взаємодії з сім'єю. Вчитель визначає наскільки відкрита сім'я до співпраці, ступінь активності батьків у громадському, шкільному житті тощо.
- Учитель отримує інформацію: про розвиток дитини, виховний потенціал сім'ї, тип сімейного виховання, педагогічні установки батьків, характер взаємин у сім'ї.
- Вчитель моделює стратегію взаємодії прийнятну для конкретної сім'ї.

Важливо на цьому етапі обговорити з батьками обов'язкове встановлення зворотного зв'язку (інформація про процес співробітництва та його результат, правильність обраної стратегії, позиції, формах взаємодії).

Діагностичний етап (визначення проблем сім'ї). На цьому етапі як правило проводяться такі заходи:

- Допомога в адаптації дітей у школі, яку батьки і вчитель надають спільно.
- Можливе відвідування дітей на дому, що дає ґрунт для кращого пізнання мікросередовища дитини.
- Проведення індивідуальних бесід, у яких учитель зобов'язаний повідомити батькам інформацію про школу, її вимогах, висловити свою думку про успіхи в навчанні та про поведінку дитини.
- Інформування батьків про індивідуальні та вікові особливості їхніх дітей. Важливо при цьому враховувати вік та рівень педагогічної культури самих батьків. Прислухатися до їх думки, зауважень і побажань; за необхідності надавати допомогу для виконання різних виховних завдань.

Основними методами співпраці вчителя з батьками на цьому етапі виділяють такі.

Метод документалістики. Це метод, який спрямований на вивчення документальних даних про дитину і сім'ю (медична картка

дитини, відомості про перебування дитини в дошкільному закладі, особиста справа дитини, характеристики і класні журнали за попередні роки тощо). Вчитель аналізує отриману інформацію і складає попередню характеристику про школяра, особливості його розвитку та траєкторії навчання.

Методи опосередкованого вивчення сім'ї. До цієї групи методів відносять такі, що не передбачають безпосереднє опитування учня чи дорослих, для отримання інформації про особливості сім'ї, відносин між членами, проблеми. А увага вчителя спрямовується на учня як на члена сім'ї, для вивчення поведінки, характеру, темпераменту, стосунків з батьками та іншими членами сім'ї, ровесниками, його навчальні здібності і пристрасті, захоплення, уподобання тощо через використання проектних методик, психомалюнку, письмових робіт.

До найбільш використовуваних методів відносяться:

- ✓ індивідуальна бесіда з учнями (з коротким фіксуванням необхідних фактів);
- ✓ тематичне малювання (теми: «Портрет моєї сім'ї», «Наша сім'я у вихідний день», «Наші сімейні захоплення»);
- ✓ проведення письмового опитування батьків з чітким формулюванням 3-4 запитань (анкетування);
- ✓ обмін досвідом батьків у вихованні дітей тощо.

Метод незакінчених речень: батькам пропонується у швидкому темпі закінчити фрази:

У школі, де навчається моя дитина, мені подобається...

У школі, де навчається моя дитина, мене хвилює...

Мені хотілося б порадитись з учителем про ... тощо.

Виконавчий етап. Цей етап спрямований на розробку і створення структурованих зв'язків з батьками, моделювання та впровадження контрольованих умов партнерської співпраці. Велику роль тут грають часті зустрічі в різних форматах, завоювання авторитету, співробітництво. Розробляється стратегія партнерської взаємодії. Головне для вчителя розробити гнучку модель співпраці з різними батьками та отримання зворотної інформації від батьків і школярів. У сучасних умовах дистанційного та змішаного навчання широко практикується вчителями, класними керівниками комунікація через соціальні мережі Вайбер, Телеграм тощо. Де створюються закриті групи для оперативного спілкування та реагування на події, прийняті рішення, їх обговорення.

З метою ефективної комунікації вчителя з учасниками освітнього процесу необхідно допомогти батькам знайти баланс рівня контролю та самостійності, який спрацює для їхньої дитини. Встановити чіткі правила організації і виконання домашньої роботи, навчальних проєктів, різних завдань.

Наприклад, описати, як батьки мають бути залучені та переглядати домашню роботу в кожному окремому випадку залежно від прогресу учня. Допомогти батькам у складанні й дотриманні режиму навчання; створенні зручного для виконання домашніх завдань місця. Порадити як організувати ефективне виконання домашнього завдання в середовищі без телевізора, комп'ютера або телефона тощо.

Важливо у роботі вчителя дотримуватися прозорості і гласності. Кожний педагогічний вплив, дія має бути пояснена і обґрунтована. з якою метою застосовується, які перспективи та очікувані результати тощо. Адже насамперед вчителі і батьки – це партнери у сфері освіти. І дуже важливо налагодити партнерські стосунки, співдружність та спільну відповідальність за прийняті рішення, їх виконання, досягнення результатів. Зрозуміло, що не завжди у вчителя виникає порозуміння з батьками щодо розвитку їх дитини. Тільки тоді, коли добровільно обговорюються і приймаються правила співпраці, їх виконання, дотримуються правила комунікації, можна стверджувати про ефективність партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу.

Ефективний спосіб налагодження комунікації - це постійно повідомляти про шкільні програми і прогрес дитини, ведення записів з фактами про клас, навчальною програмою; обмін корисними ресурсами, контактною інформацією, ключовою термінологією та порадами, які допоможуть батькам підтримати розвиток своєї дитини.

Як правило, кожен вчитель створює закриту групу у соціальних мережах для комунікації, у якій може бути гаряча лінія щодо обміну терміновою інформацією, виконанням домашніх завдань, забутих або пропущених завдань, тощо. У створених групах вчитель може виставляти записані відео з порадами та рекомендаціями. Записане звертання вчителя – це хороший спосіб гуманізувати комунікацію та допомогти батькам краще спілкуватися з вами.

Технології залучення батьків в освітній процес. Одним із напрямів співпраці вчителя, класного керівника із батьками учнів є їх залучення до навчального процесу. Змінюється суспільство, змінюється школа і відповідно змінюються погляди батьків на освіту і виховання

учнів. Їх мало цікавить нудні зустрічі у класній кімнаті – а більше цікавить розвиток їх дітей. Для реалізації цієї потреби вчителі можуть застосовувати *технології «включення батьків в освітній процес»*. Батьки можуть виступати в ролі *асистентів, помічників* під час будь-якого виду діяльності з дітьми (наприклад, практичне заняття чи лекція), у ролі *експертів* (якщо педагог готує заняття за темою, з якої добре обізнаний), у ролі консультантів, організаторів заходу (наприклад, бесіда про професії й досягнення кар'єри, де доповідачі – батьки; організація ярмарок, тематичних свят, екскурсій тощо). Це дасть можливість батькам провести час з вчителем, з учнями, поставити запитання і побачити особливості педагогічної діяльності, відчувати труднощі співпраці індивідуально з кожним учнем і з класом в цілому.

Від спільної роботи батьків і педагогів виграють усі сторони освітньо-виховного процесу: батьки беруть активну участь у житті дітей, тим самим вони починають краще їх розуміти й налагоджувати стосунки; педагоги, взаємодіючи з батьками, дізнаються більше про дитину, її особливості, специфіку сімейного виховання та середовища, в якому вона виховується й розвивається.

Так, залучення батьків до навчального процесу має низку переваг: ще одна доросла людина в класі потенційно збільшує можливості для вчителя організувати різні види індивідуальної роботи та в малих групах. Так, зокрема, батьки-помічники вчителя можуть допомогти в організації й проведенні таких видів діяльності – читати книгу, слухати розповіді дітей, допомагати дітям виконувати різні види творчих робіт, виконувати практичні роботи за алгоритмом, тощо. Дітям дуже подобається бачити власних батьків у ролі вчителів, помічників вчителя, а для інших дітей – це ще один приклад моделі поведінки дорослих людей.

Особливо доречно і ефективно використання такої технології залучення батьків як помічників вчителя у початковій школі. Також, зважаючи на зайнятість сучасних батьків, учитель може запросити до співпраці інших членів родини – бабусь та дідусів, які часто із задоволенням візьмуть участь у цьому процесі. При цьому вчитель обов'язково має провести попередню консультацію з батьками щодо мети, завдань і методів роботи, яку будуть вони виконувати; проінформувати про значущість дотримання правил співпраці з учнями, культури поведінки, педагогічної етики, тощо.

Однак у роботі вчителя з батьками виникає багато труднощів, які ускладнюють або погіршують налагодження ефективної партнерської

співпраці. На це впливає багато чинників: трудова зайнятість батьків, недостатня матеріальна забезпеченість сім'ї, рівень педагогічної обізнаності та виховної компетентності батьків, професійна компетентність вчителя тощо. До таких основних труднощів партнерської співпраці вчителя з батьками відносять:

1. Збайдужіння батьків до навчання та виховання їхніх дітей.
2. Слабка комунікація між школою і батьками.
3. Занадто прискіпливий контроль з боку батьків щодо організації та методики навчання дітей.
4. Нечітка регламентованість батьківських повноважень в організації освітнього процесу.

Запорукою продуктивного стилю спілкування педагога є його спрямованість на дитину, захопленість своєю справою, професійне володіння організаторською технікою, делікатність у стосунках.

Рекомендовані джерела та література

1. Взаємодія у школі: 6 прикладів змін через партнерство. Посібник МОН України [Електронний ресурс]. URL: https://38d34c07-6455-4caa-9ab7-7d37e22181e3.filesusr.com/ugd/417f51_002e0e562bd04458b040e24238550cd8.pdf
2. Вороніна Г.Л. Трикутник партнерства: педагоги – батьки – діти. *Основа*, 2007. С. 208-229.
3. Гаврилюк Н. Г. Використання інноваційних технологій в роботі з батьками : метод. посіб. К., 2012. 35 с.
4. Коханова О. Психологія партнерської взаємодії в освіті: навч.-метод. посіб. К. : Вид-во ПП Щербатих О.В., 2011. 104 с.
5. Нова українська школа / Концептуальні засади реформування середньої школи. Кол-в авторів: Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Кобернік І., Ковтунець В. та ін. К., 2016. 33 с.
6. Практикум з педагогіки / за заг. ред. проф. О.А. Дубасенюк – 3-тє вид., доп. і перероб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2017. 546 с.
7. Товкало М. Залучення батьків і всієї громади до діяльності школи / Хобзей П., Шиян Р. та ін. *Освітня політика: З вершин і низин*. Львів: ЛОІППО, 2010. С. 139–200.
8. Устинова Н. В. Взаємодія школи і сім'ї у вихованні дітей та молоді. *Принципи гуманістичної педагогіки*. / Н. В. Устинова 2015. [Електронний ресурс]. URL: <http://readbookz.com/book/172/5533.html>.

9. Якщо батьки – партнери. Сучасні форми роботи з батьками першокласників / авт.-упоряд. І. В. Оніщенко. Х.: Вид. група «Основа», 2019. 141 с. (Серія «Нова українська школа»).

Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Яке значення має організація вчителем взаємодії з батьками?
2. Поясніть чому важливо вчителя співпрацювати з батьками на засадах партнерства.
3. Розкрийте сутність основних принципів партнерської взаємодії вчителя з батьками.
4. Охарактеризуйте основні етапи партнерської взаємодії вчителя з батьками.
5. Які методи вивчення сім'ї може використовувати вчитель у професійній діяльності?
6. Які форми і методи підвищення педагогічної культури і виховної компетентності батьків може використати вчитель? Розкрийте особливості їх проведення.
7. Наведіть приклади ефективних форм залучення батьків до організації освітнього процесу.
 - Які труднощі ускладнюють партнерську взаємодію вчителя з батьками?

Практичні завдання

- Ознайомитися з методичним матеріалом з проблеми організації партнерської взаємодії вчителя початкової школи на платформі EdEra, naurok, vseosvita тощо і *підготувати аналітичний звіт*.
- *Підготувати повідомлення* про організацію взаємодії вчителя початкової школи з батьками у зарубіжних країнах (на вибір)
- *Підготувати інформацію* про особливості організації партнерської взаємодії вчителя початкової школи з батьками на прикладі конкретного навчального закладу.

Тема 6. Психолого-педагогічний супровід школяра в освітньому процесі

[Поняття «психолого-педагогічний супровід». Мета і завдання використання психолого-педагогічного супроводу в освітньому процесі. Види психолого-педагогічного супроводу та їх характеристика].

Поняття «психолого-педагогічний супровід». Мета і завдання використання психолого-педагогічного супроводу в освітньому процесі. Останні десятиліття у системі освіти активно застосовується така форма організації взаємодії з суб'єктами освітнього процесу як психолого-педагогічний супровід.

Термін супровід можна розглядати з різних позицій: як процес, метод або діяльність певної категорії фахівців (Рис. 1.)

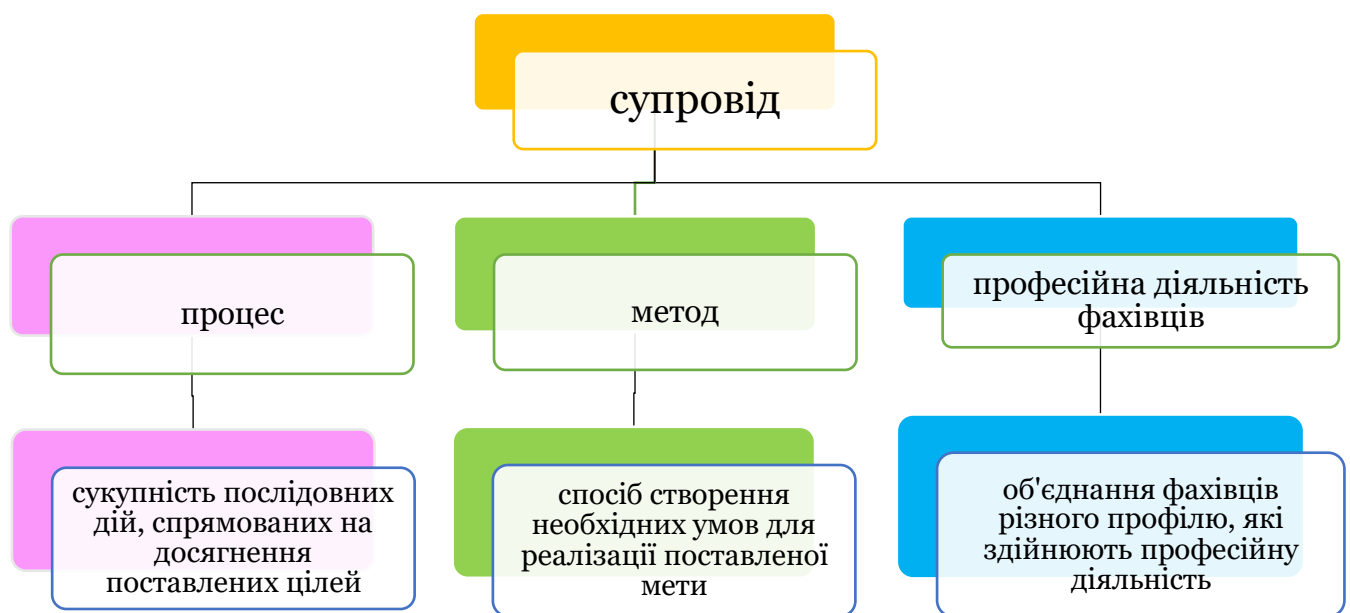

Рис.1. Тлумачення поняття «супровід».

У педагогіці супровід розглядається як комплекс певних дій, заходів підтримки природного розвитку особистості, для вирішення завдань, пов'язаних із навчанням, вихованням і вдосконаленням. У законі України «Про освіту» (2017 р.) зазначається, що психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку [3].

Предметом психолого-педагогічного супроводу є ситуація особистісного розвитку і виховання дитини як система взаємин зі світом, з оточенням, дорослими, однолітками, з самим собою. Відповідно об'єктом виступає освітньо-виховний процес. Важливо усвідомлювати

дорослим – вчителю і батькам, що тільки спільне бачення мети, визначення основних завдань психолого-педагогічного супроводу і, що обов'язково, одночасної планомірної спільної діяльності з дитиною по їх виконанню – є запорукою досягнення успішних результатів.

Створення в освітньо-виховному закладі безпечного середовища, необхідних умов для успішної соціалізації дитини, її самореалізації, повноцінного розвитку особистості є сферою відповідальності психолого-педагогічного супроводу.

Психолого-педагогічний супровід є не простим поєднанням різноманітних методів діагностико-корекційної роботи з дітьми, а виступає як комплексна технологія, особлива культура підтримки і допомоги дитині у вирішенні завдань особистісного розвитку, виховання, соціалізації.

До основних завдань психолого-педагогічного супроводу відносять:

- попередження виникнення проблем особистісного розвитку і виховання дитини;
- допомога (сприяння) дитині у вирішенні актуальних завдань виховання і соціалізації:
- розв'язання проблем, пов'язаних з порушення емоційно-вольової сфери,
- підтримка у налагодженні взаємин школяра з однолітками, вчителями, батьками;
- розвиток психолого-педагогічної компетентності (культури) педагогів, батьків.

Завдання формування самостійної, відповідальної та соціально мобільної особистості, здатної до соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці, визначає необхідність широкого використання під час психолого-педагогічного супроводу різноманітних програм розвитку соціальних навичок, здатності до особистісного самовизначення і саморозвитку.

Види психолого-педагогічного супроводу та їх характеристика. У процесі розробки і реалізації психолого-педагогічного супроводу частково або в повному обсязі здійснюються такі основні напрями роботи вчителя і фахівців :

- профілактика;
- діагностика (індивідуальна і групова);

- формування психолого-педагогічної культури суб'єктів освітнього процесу;

- розвиток психолого-педагогічної компетентності батьків.

Психолого-педагогічний супровід спрямований на створенням сприятливих умов, безпечного середовища, необхідних для розвитку і саморозвитку школярів, розкриттям, реалізацією внутрішніх потенціалу, формуванням здатності до самостійних дій та вільного вибору.

У педагогічній практиці напрацьованих значний досвід розробки й реалізації психолого-педагогічного супроводу. Зазначимо, що, як правило, таку форму партнерської співпраці педагога, учня, батьків та спеціалістів (психологів, соціальних педагогів тощо) найчастіше використовують із проблемними сім'ями або із сім'ями, де є дитини з особливими освітніми потребами. Для психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку і виховання школяра можливо реалізувати, використовуючи декілька видів педагогічного впливу.

Перший – це *супровід-співробітництво* дорослого і дитини, педагога і учня. Основу такої співпраці складають положення педагогіки співробітництва, розробленої відомими педагогами-новаторами Ш. Амонашвілі, В. Шаталовим, С. Лисенковою та ін. Вона полягає у твердженні, що дорослий (педагог) і учень спільно вирішують особисту, навчальну, життєву ситуацію, в якій опинилась дитина, разом шукають з неї вихід. Педагог допомагає дитині усвідомити сутність проблеми, виявити можливі причини такого психологічного стану, власні реальні та потенційні можливості; розробити і спроекувати варіанти вирішення проблеми, обрати оптимальний із них і спрогнозувати очікувані результати та можливі труднощі під час виконання запланованого.

Супровід-співробітництво передбачає спільну партнерську співпрацю дорослого і дитини: спільне планування, аналіз, співтворчість, рефлексію, які виникли, тобто прояву особистої відповідальності, творчості, власних унікальних якостей. Результатом застосування такого виду супроводу є формування в учня навичок соціальної взаємодії, досвіду відповідальності і самостійності, необхідних для наступного самостійного подолання проблем.

Другий вид психолого-педагогічного супроводу – це *супровід-ініціювання*. Елементи такого педагогічного впливу ще започаткував відомий філософ Сократ, коли проводив заняття з учнями, стимулюючи їх до розмірковування та продукування ідей. Основна сутність супроводу-ініціювання полягає у створенні таких умов, коли вчитель виступає у ролі партнера, який спрямовує, спонукає до прийняття рішень, консультує і

дає можливість учню самому розробляти і обирати варіанти розв'язання проблем та завдань навчально-виховного процесу. Результатом такого виду супроводу є надання можливостей для вільного, індивідуального, самостійного вибору, що сприяє відкриттю учнем загально визнаних моральних істин, набуттю досвіду прийняття рішення через власний досвід спроб і помилок. Таким чином учні реалізують свій особистісний творчий потенціал і водночас збагачують, розвивають його, при цьому зберігаючи його індивідуальну своєрідність.

Третій вид психолого-педагогічного супроводу – це *супровід-попередження*. Цей вид найчастіше використовується з учнями підліткового віку, коли поєднується конфлікт дорослості й обмеженості індивідуального досвіду дитини. Передумовами застосування супроводу-попередження є необхідність пояснення учням значимості усвідомлення, до яких саме наслідків можуть призвести їхні дії, вчинки і навіть слова у різних навчальних і життєвих ситуаціях. Вчитель разом з учнем визначають ознаки неблагополуччя в різних видах діяльності, міжособистісних взаєминах із однолітками та дорослими, у власній поведінці учня. Випереджаючи небажані події, передбачаючи їх можливий негативний розвиток, педагог в рамках супроводу-попередження передбачає помилкові кроки дитини і, тим самим, допомагає обрати адекватні рішення, з урахуванням поведінки та діяльності. Особливо це важливо для так званих «проблемних» підлітків.

При організації партнерської співпраці педагога з учнями та їх батьками найбільш поширеним є психолого-педагогічний супровід-попередження. Адже реалізація його починається із визначення емоційних переживань учня, гострота яких залежить від актуальності проблеми та її значущості для дитини; ступеня проблемності у налагодженні взаємодії з оточуючими; рівнем включеності батьків у її розв'язання тощо. Логіка дій педагога визначається метою допомогти учню у виявленні сутності проблеми, виробленню можливих варіантів дій по її вирішенню, обранню найбільш оптимального з них, і стимулюванню виконання прийнятого рішення. Спостерігаючи за процесом формування особистісного досвіду, вчитель прогнозує подальший розвиток своїх учнів, може розробляти сприятливі перспективи. Ці перспективи слугують поштовхом до пошуку педагогічно доцільної форми і конкретного змісту супроводу-попередження, здатного зняти гостроту проблеми або істотно мінімізувати її наслідки для розвитку і виховання школяра.

Супровід-попередження буде корисним, цінним у роботі вчителя за умови, якщо його зміст і форми ненав'язливі і делікатні, сучасні, психологічно та педагогічно доцільні, адресні, дозовані, а головне, якщо супровід-попередження у всіх випадках повною мірою виконує своє розвивальне і виховне призначення, реалізуючи основні ідеї педагогіки партнерства.

Досвідчений педагог здійснює підтримку і супровід не тоді, коли виникла проблема, а намагається її попередити. Педагогічна підтримка і супровід можуть бути загальними (до всіх дітей одразу): уважне ставлення, довіра, створення ситуацій взаємонавчання, діалогічного спілкування, використання ігрових і творчих завдань, і індивідуальна – створення умов для самореалізації конкретної особистості.

Для здійснення психолого-педагогічного супроводу вчитель має володіти методиками діагностики, консультування, корекції, здатністю до системного аналізу проблемних ситуацій, програмування і планування діяльності, спрямованої на їх вирішення, співорганізацію учасників освітньо-виховного процесу на засадах педагогіки партнерства.

Рекомендовані джерела та література

1. *Взаємодія у школі: 6 прикладів змін через партнерство. Посібник МОН України* URL: https://38d34c07-6455-4caa-9ab7-7d37e22181e3.filesusr.com/ugd/417f51_002e0e562bdo4458b040e24238550cd8.pdf
2. *Гаврилюк Н. Г. Використання інноваційних технологій в роботі з батьками : метод. посіб. К., 2012. 35 с.*
3. *Закон України «Про освіту»* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. *Коханова О. Психологія партнерської взаємодії в освіті: навчально-методичний посібник. К. : Вид-во ПП Щербатих О.В., 2011. 104 с.*
5. *Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти : навчальний посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 440 с.*
6. *Нова українська школа / Концептуальні засади реформування середньої школи. Кол-в авторів: Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Кобернік І., Ковтунець В. та ін. К., 2016. 33с.*
7. *Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу / Професійно-педагогічна освіта: особистісно-орієнтований підхід : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. С. 316-345.*

8. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. К.: Рад. Школа, 1978. 263 с.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Розкрийте сутність понять «психолого-педагогічний супровід».
2. Охарактеризуйте основні види психолого-педагогічного супроводу.
3. У чому причини необхідності застосування різних видів психолого-педагогічних супроводів?
4. Сформулюйте основні вимоги для вчителя при реалізації психолого-педагогічного супроводу учня, в кого виникли проблеми у навчанні.
5. Чим відрізняється поняття «психолого-педагогічний супровід» від «педагогічна співпраця»?
6. Які етапи психолого-педагогічного супроводу вчителя із учнями з особливими освітніми потребами?

Практичні завдання

- Підготувати повідомлення про особливості організації психолого-педагогічного супроводу школяра з особливими освітніми потребами.
- Підготувати приклад на основі конкретної ситуації застосування психолого-педагогічного супроводу-ініціювання з учнями, в яких є проблеми із спілкуванням з однокласниками.

Тема 7. Проекти партнерської взаємодії у професійній діяльності вчителя

[Сутнісна характеристика понять «проект», «проектна діяльність», «проект партнерської взаємодії», їх характеристика. Алгоритм розробки та реалізації проекту. Основні етапи розробки й реалізації проектів партнерської співпраці вчителя з суб'єктами освітнього процесу]

Сутнісна характеристика понять «проект», «проектна діяльність», «проект партнерської взаємодії», їх характеристика. Проект у довідковій літературі розглядається як:

1) задуманий план дій, намір; 2) попередній текст якого-небудь документа, що виноситься на обговорення, затвердження [5, 1152].

Проект – це індивідуальна, частіше групова або колективна діяльність школярів, батьків, яка спрямована на створення певного унікального кінцевого продукту.

Особливість і своєрідність такої технології в тому, що проект є складнішою формою засвоєння навчальної інформації та формування необхідних практичних навичок і ціннісних орієнтацій майбутніх учителів, і до виконання навчальних проектів може залучатися більша кількість студентів.

Проект розглядають як "п'ять П": *проблема, планування, пошук інформації, продукт, презентація*. Шосте "П" проекту – його портфоліо, тобто папка, у яку зібрані всі робочі матеріали (чернетки, плани, звіти тощо).

Проектна технологія у педагогіці розглядається як дидактична система навчання, а метод проектів як частина системи – педагогічна технологія, що спрямована на інтеграцію знань, застосування актуалізованих набутих знань, оволодіння новими тобто раціональне поєднання теоретичних знань з їх практичним застосуванням для вирішення конкретних життєвих проблем сучасності в навчальній діяльності школярів [6, 43]. Метод проектів дає можливість включити учнів у процес перетворювальної діяльності у повному циклі – розробка, реалізація, отримання результатів. У процесі використання такої технології реалізується навчально-пізнавальна потреба школярів у дослідженні різних галузей знань через проектування і створення ідеального або матеріального продукту, що характеризується об'єктивною чи суб'єктивною новизною.

Сучасні дослідники встановили, що основними вимогами до розгляду проекту як навчальної технології є:

– вирішення важливої проблеми (соціальної, еколого-природничої, історико-патріотичної тощо);

– інтеграція різних методів, засобів навчання; використання дослідницьких методів;

– поєднання знань з різних галузей наук (використання міжпредметних зв'язків);

– теоретична, практична та пізнавальна значимість отриманих результатів [6, 45]. Важливо, що вчитель при організації проектної діяльності учнів виконує роль наставника, консультанта, експерта.

Алгоритм розробки та реалізації проекту. У практиці організації проектної діяльності учнів існує велика різноманітність можливих варіантів проектів. Відповідно до тематики, галузі знань, характеру діяльності проекти як дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні, практико зорієнтовані навчальні проекти. Але всі проекти об'єднує чітка визначеність і послідовність виконання тобто алгоритм дій. Основні кроки виконання проекту:

1. Робота у проекті розпочинається із чіткого формулювання мети проекту, завдань та планування дій.

2. Обирається форма проектної діяльності: індивідуальна, групова, колективна.

3. Найбільш важливою частиною плану є покрокова розробка проекту, в якій вказується перелік завдань із конкретизацією проміжних результатів, термінів виконання, відповідальних (в залежності від виду – колективний чи індивідуальний).

4. Пошук необхідної інформації для виконання проекту, яка потім буде оброблятися, систематизуватися, узагальнюватися, адаптуватися для подальшого використання.

5. Оформлення результатів проекту через створення певного кінцевого продукту. Для прикладу результатами навчальних проектів можуть бути: газета, листівка, виставка малюнків, колективне панно, твір, комп'ютерна презентація, стаття у газету, реклама, фотоальбом, вистава, свято, концерт, рольова гра, екскурсія, тематична міні-збірка, сценка, дослідницька робота тощо).

6. Презентація кінцевого продукту проекту. Цей етап роботи важливий для визнання значимості та оцінки проведеної роботи.

Основні етапи розробки й реалізації проектів партнерської співпраці вчителя з суб'єктами освітнього процесу. Розглянемо як здійснюється організація проектної діяльності у партнерській співпраці вчителя, учнів, батьків, колег. На основі загального алгоритму виділемо такі етапи цієї роботи.

Організаційний етап. Учитель попередньо планує форми співпраці з учасниками освітнього процесу, які допоможуть вирішити важливі освітньо-виховні завдання. Прогнозує можливі варіанти виконання спільних проектів партнерської співпраці. У процесі обговорення з учнями і батьками визначається тема, мета, кінцевий продукт проекту, завдання, план роботи. Учні і батьки вносять свої пропозиції.

Підготовчий етап. Для виконання поставлених завдань проєкту здійснюється збір матеріалу, ознайомлення з навчальною інформацією, виконання тренувальних вправ.

Проектний етап. Проводиться проєктування «макету» кінцевого продукту. По суті виконуються розроблені завдання щодо його наповненості, цілісності, завершеності. Визначається приблизний обсяг проєкту, робиться його найбільша деталізація, прописуються ролі всіх учасників проєкту. Ведеться робота з утілення в життя поставлених задач, яка потребує від усіх учасників найбільшої ретельності, відповідальності, узгодженості дій. Інколи виникає потреба провести коригування і узгодження дій між вчителем, батьками та учнями. На цьому етапі батьки та учні звертаються до вчителя для одержання додаткової інформації, проводяться необхідні консультації із залученням вчителів-предметників, спеціалістів – психолога, соціального педагога, вузькопрофільного фахівця.

Оформлювальний етап. Важливим для педагогіки партнерства є формування в учасників освітнього процесу досвіду колективної співпраці. Саме проєктна діяльність і надає таку можливість. Під час остаточного оформлення кінцевого продукту (малювання, складання, розфарбовування, оформлення презентації тощо) учні і батьки виявляють свої здібності, обмінюються досвідом, розвивають навички співпраці.

Презентаційний етап. Це етап оприлюднення, публічного представлення кінцевого продукту проєкту. Учні розповідають про свою роботу у проєкті, демонструють результати спільної праці, захищають ідею, зміст, відповідають на запитання опонентів, представляють вибрані шляхи розв'язання проблеми, розповідають про практичну діяльність у ході реалізації проєкту. При цьому батьки також можуть брати активну участь.

Завершальний етап. Вчитель як координатор проєкту партнерської співпраці та учні й батьки (учасники проєкту) аналізують виконану роботу, виявляють її переваги та недоліки, складають плани на майбутнє. Головне, щоб зосередити більше уваги на позитивні сторони і не критикувати за невдачі і промахи. У формі обговорення, батьки мають змогу оцінити проєктну діяльність у цілому та особистий внесок кожного в загальну справу. Обмірковуючи досвід, набутий у процесі реалізації проєкту, вони відповідають на такі запитання:

- а) які знання вони отримали;
- б) чому і як вони навчились;

- в) яких умінь і навичок вони набули;
- г) які переваги дає групова співпраця;
- г) що вдалось найкраще;
- д) чим важливою була їхня діяльність для власної родини.

Дослідниця О. Коханова виокремлює критерії, що визначають ефективність організації взаємодії партнерства як найпродуктивнішої системи відповідних умов педагогічної взаємодії [2, 23]:

- рівень сформованості професійно-особистісної готовності педагога до гуманізації освітнього середовища;
- відкритість, тобто практично повна відсутність маніпуляцій за умови зрозумілості цілей дій обох сторін;
- позитивна взаємозалежність суб'єктів міжособистісної взаємодії (усвідомлення спільної мети, наявність загальних ресурсів, спільні зусилля для розв'язання проблем);
- дотримання права на автентичність кожного учасника педагогічної взаємодії;
- рівень усвідомлення індивідуальної та групової відповідальності (внутрішня і зовнішня мотивація спільної діяльності суб'єктів);
- можливість задовольняти міжособистісні потреби в процесі спільної діяльності та спілкування;
- підтримуюча взаємодія, що забезпечує сприятливий психологічний клімат взаємодії; високий рівень розвитку соціальних умінь і навичок спілкування; рефлексивний аналіз власної поведінки в контексті соціальної поведінки інших суб'єктів.

Рекомендовані джерела та література

1. *Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.*
2. *Коханова О. Психологія партнерської взаємодії в освіті: навчально-методичний посібник. К.: ПП Щербатих О, 2011. 104 с.*
3. *Метод проектів: особливості застосування у початковій школі: посіб. для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. – К.: Київський міський педагогічний університет ім. Б. Д. Грінченка, 2009. 42 с.*
4. *Методичні рекомендації щодо організації проектної діяльності у початкових класах / укладач Бойко О.М. Прилуки, 2012. 54 с.*

5. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя (1 -7 розділи) Х.: Вид. група "Основа", 2010. 360 с.

6. Практикум з педагогіки / за заг. ред.проф. О.А. Дубасенюк – 3-тє вид., доп. і перероб.. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2017. 546 с.

7. Янкович О. І. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник / О. Янкович, Ю. Беднарєк, А. Анджеевська. Тернопіль : ТНПУ ім В. Гнатюка, 2015. 212 с.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. У чому полягає особливість проєктної діяльності на засадах партнерства?

2. Охарактеризуйте основні дії алгоритму проєкту.

3. Проаналізуйте етапи проєкту партнерської взаємодії.

4. Поясніть відмінність різних видів проєктів партнерської взаємодії у роботі вчителя початкової школи.

5. У чому сутність педагогіки партнерства у Концепції «Нова українська школа»?

6. Які основні критерії ефективності організації взаємодії учасників освітнього процесу на засадах партнерства?

Практичні завдання

- Сформулюйте теми навчальних проєктів, які б ви рекомендували виконати учням (не менше 5).

- Підготуйте розгорнутий конспект організації і виконання дослідницького проєкту «Традиції народів світу» у 3 класі.

Орієнтовна тематика семінарських занять з курсу «Педагогіка партнерства: технології взаємодії у середовищі Нової української школи»

Семінар №1.

Тема: Методологічні основи педагогіки партнерства

Мета: сформувати у студентів розуміння поняття «педагогіка партнерства», розкрити сутнісну характеристику (історія становлення, закономірності, принципи, особливості функціонування); сприяти розвитку педагогічного критичного мислення.

Професійна спрямованість: використання майбутніми вчителями знань та умінь для організації роботи в умовах Нової української школи при виконанні професійних обов'язків.

Основні поняття: гуманна педагогіка, педагогіка партнерства, принципи та закономірності педагогіки партнерства.

План

I. Перевірка засвоєння основних теоретичних положень теми:

1. Історія становлення педагогіки партнерства у педагогічній науці та практиці.
2. Основні положення педагогіки співробітництва.
3. Закономірності і принципи педагогіки партнерства.

II. Практична частина:

1. *Проведення бесіди-обговорення «Педагогіка співробітництва та педагогіка партнерства: спільне і відмінне».*

Обладнання: структурно-логічна схема заняття, опорні схеми, дидактичні матеріали.

Обрані методи: проблемна бесіда, доповіді студентів, обговорення, виконання практичних робіт.

Рекомендована література:

1. Амонашвили Ш. А. *Размышления о гуманной педагогике* М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1996. 496 с.

2. *Взаємодія у школі: 6 прикладів змін через партнерство.* Посібник МОН України. URL: https://38d34c07-6455-4caa-9ab7-7d37e22181e3.filesusr.com/ugd/417f51_002e0e562bd04458b040e24238550cd8.pdf

3. *Коханова О. Партнерство як фактор соціалізації особистості* URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2004/1/O_Kokhanova_PPTP_2_IPSP

4. *Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. К : Літера ЛТД, 2018. – 160 с.*

5. *Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя (1-7 розділи) Х.: Вид. група "Основа", 2010. 360 с.*

Індивідуальні завдання

- Підготувати повідомлення про основні проблеми впровадження реформи Нової української школи (*Загальнодержавне дослідження процесу запровадження Концепції Нової української школи в закладах загальної середньої освіти URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/Doslidzhennya_NUSH_2019-1.pdf*)

Завдання для ведучого

1. Провести тест, усне опитування.
2. Організувати і провести бесіду-обговорення «Педагогіка співробітництва та педагогіка партнерства: спільне і відмінне».

Завдання по вивченню першоджерел

- Ознайомитися із працями педагогів новаторів Ш. Амонашвілі, С. Лисенкової, В. Шаталова, В. Караковського, І. Волкова, Є. Ільїна та ін. виділити основні положення педагогіки співробітництва.

Питання по темі для самостійного вивчення:

Основні ідеї зарубіжної педагогіки ХХІ століття.

Семінар №2.

Тема: Методологічні основи педагогіки партнерства

Мета: сформувати у студентів розуміння поняття «педагогіка партнерства», розкрити сутнісну характеристику (історія становлення, закономірності, принципи, особливості функціонування); сприяти розвитку педагогічного критичного мислення.

Професійна спрямованість: використання майбутніми вчителями знань та умінь для організації роботи в умовах Нової української школи при виконанні професійних обов'язків.

Основні поняття: гуманна педагогіка, педагогіка партнерства, принципи та закономірності педагогіки партнерства.

План

I. Перевірка засвоєння основних теоретичних положень теми:

1. Основні положення педагогіки партнерства у концепції Нова українська школа.

2. Нормативно-правова база, яка регламентує педагогічну взаємодію вчителя з учнями, батьками, колегами.

II. Практична частина

1. *Проведення засідання круглого столу на тему «НУШ. Права і обов'язки усіх учасників освітнього процесу. Проблема їх дотримання». Для проведення необхідно розподілити ролі – представники педагогічних працівників, учнівського самоврядування, батьківського комітету.)*

Обладнання: структурно-логічна схема заняття, опорні схеми, дидактичні матеріали.

Обрані методи: проблемна бесіда, доповіді студентів, обговорення, виконання практичних робіт.

Рекомендована література:

➤ *Коханова О. Партнерство як фактор соціалізації особистості URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2004/1/O_Kokhanova_PPTP_2_IPSP*

➤ *Люшин М. О. Моделювання педагогічного середовища / упорядник М. О. Люшин. Харків: Видавнича група «Основа», 2012. 22 с.*

➤ *Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / za zag. red. N. M. Bibik. K : Літера ЛТД, 2018. 160 с.*

Індивідуальні завдання

- Підготувати повідомлення про основні проблеми впровадження реформи Нової української школи (*Загальнодержавне дослідження процесу запровадження Концепції Нової української школи в закладах загальної середньої освіти URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/Zagalnoderzhavne-doslidzhennya-protsesu-zaprovadzhennya-Kontseptsiyi-NUSH-v-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-anketuvannya-vchiteliv-pochatkovoyi-shkoli_2019.pdf*)

Завдання для ведучого

- Провести тест, усне опитування.
- Провести виконання студентами у мікрогрупах практичних завдань.

Завдання по вивченню першоджерел

- Опрацювати концепцію Нової української школи (*URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova->*

ukrainska-shkola-compressed.pdf) і підготуватися до обговорення проблем внесення суттєвих змін у сучасну національну систему освіти.

Семінар №3.

Тема: Професійно-педагогічне спілкування вчителя початкової школи: сутність, функції, структура, бар'єри.

Мета: формувати у студентів знання про професійно-педагогічне спілкування вчителя початкової школи; сприяти формуванню професійних умінь педагогічної взаємодії з учасниками освітнього процесу; на основі визначення рівня сформованості необхідних професійних умінь мотивувати студентів до їх удосконалення та розвитку.

Професійна спрямованість: використання майбутніми вчителями знань та умінь організації професійно-педагогічного спілкування з учнями, батьками, колегами.

Основні поняття: спілкування, професійно-педагогічне спілкування, бар'єри професійно-педагогічного спілкування.

План

I. Перевірка засвоєння основних теоретичних положень теми:

1. Сутність та значення спілкування.
2. Професійно-педагогічне спілкування: ознаки, завдання, функції.
3. Структура та характеристика основних компонентів професійно-педагогічного спілкування.
4. Бар'єри професійно-педагогічного спілкування. Шляхи їх подолання.

II. Практична частина

1. **Робота у малих групах (2-4 студента).** Виконання студентами вправ із організації професійно-педагогічного спілкування. Розподілити групу на малі групи по 2-4 студента. Малі групи можуть назватися, вибрати капітана. Вибрати експертів – 2 студента, які допоможуть оцінити роботу студентів у групах

Вправа «Обери позицію». Кожній групі студентів пропонуються ситуації взаємодії вчителя з учнем, класом, батьками із завданням вибрати і обґрунтувати методи педагогічно доцільної позиції.

Вправа «Пам'ятка діалогічного спілкування». Кожній групі роздається набір методичних матеріалів (рекомендації, вислови відомих

педагогів, правила поведінки для учнів тощо). На основі обговорення треба скласти Пам'ятку для вчителя при організації діалогічного спілкування з учнями, батьками, колегами.

Обладнання: структурно-логічна схема заняття, опорні схеми, дидактичні матеріали.

Обрані методи: проблемна бесіда, доповіді студентів, обговорення, виконання практичних робіт.

Рекомендована література:

➤ *Коханова О. Партнерство як фактор соціалізації особистості* URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2004/1/O_Kokhanova_PPTP_2_IP_SP

➤ *Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. К.: Академвидав, 2010. 200 с.*

➤ *Вороніна Г.Л. Трикутник партнерства: педагоги – батьки – діти. Основа, 2007. С. 208-229.*

➤ *Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. К. : Вища шк., 2004. 422 с.*

Ⓢ Індивідуальні завдання

- Підготувати повідомлення про подолання бар'єрів професійно-педагогічного спілкування учителів початкової школи.

Завдання для ведучого

- Провести тест, усне опитування.
- Провести роботу у малих групах з обговоренням отриманих результатів.

☺ Питання по темі для самостійного вивчення:

Проблеми професійно-педагогічного спілкування у молодих вчителів початкової школи.

Семінар №4

Тема: Технології партнерської взаємодії вчителя початкової школи з учасниками освітнього процесу.

Мета: формувати у студентів професійну комунікативну компетентність, необхідні уміння і навички організовувати ефективне професійно-педагогічне спілкування.

Професійна спрямованість: використання майбутніми вчителями знань та умінь організації партнерської взаємодії з учнями, батьками, колегами.

Основні поняття: технології партнерської взаємодії, професійна комунікативна компетентність вчителя, портфоліо вчителя

План

I. Перевірка засвоєння основних теоретичних положень теми:

1. Партнерська взаємодія. Культура партнерської взаємодії у професійній діяльності вчителя початкової школи.
2. Технології партнерської взаємодії вчителя початкової школи.
3. Професійна комунікативна компетентність вчителя початкових класів: діагностика визначення, методи розвитку.

II. Практична частина

1. Виконання студентами вправ, спрямованих на розвиток професійної комунікативної компетентності, педагогічної техніки (міміки, жестів, культури мовлення).

2. Проведення тестів на діагностику у студентів рівня сформованості уміння слухати, рівня розвитку емпатії, уваги до співрозмовника.

Обладнання: структурно-логічна схема заняття, опорні схеми, дидактичні матеріали.

Обрані методи: проблемна бесіда, обговорення представлених проєктів портфоліо майбутнього вчителя.

Рекомендована література:

➤ Коханова О. Партнерство як фактор соціалізації особистості
URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2004/1/O_Kokhanova_PPTP_2_IPSP

➤ Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. К.: Академвидав, 2010. 200 с.

➤ Взаємодія у школі: 6 прикладів змін через партнерство. Посібник МОН України URL: https://38d34c07-6455-4caa-9ab7-7d37e22181e3.filesusr.com/ugd/417f51_002e0e562bd04458b040e24238550cd8.pdf

➤ Педагогічна майстерність: Хрестоматія: навч. посіб. / упоряд.: І.А. Зязюн, Н.Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін. К.: Вища шк., 2006. 606 с.

Ⓢ Індивідуальні завдання

- Підготувати повідомлення про ораторське мистецтво у професійній підготовці вчителя початкових класів.

Завдання для ведучого

- Провести тест, усне опитування.
- Провести практичні вправи по розвитку міміки, жестів, культури мовлення.

☺ Питання по темі для самостійного вивчення:

Труднощі в організації професійного спілкування у молодого вчителя.

Семінар №5.

Тема: Комунікаційні стратегії у роботі вчителя початкової школи

Мета: формувати у студентів професійну комунікативну компетентність, необхідні уміння і навички організовувати ефективне професійно-педагогічне спілкування.

Професійна спрямованість: використання майбутніми вчителями знань та умінь організовувати ефективну комунікаційну взаємодію з учасниками освітнього процесу.

Основні поняття: стратегія, комунікаційна стратегія.

План

I. Перевірка засвоєння основних теоретичних положень теми:

1. Поняття стратегія, комунікаційна стратегія, педагогічна стратегія.
2. Види та особливості роботи вчителя початкової школи при застосуванні різних комунікаційних стратегій.
3. Методика організації індивідуальної бесіди на основах партнерства.
4. Конфлікти та стилі їх вирішення у роботі вчителя.

II. Практична частина

1. **Виконання студентами вправ**, спрямованих на формування професійних умінь організовувати різні комунікаційні стратегії.

Приклади вправ.

Вправа «Поясни позицію»: ведучий підбирає педагогічну ситуацію, у якій необхідно аргументувати різні протилежні позиції по одній проблемі. Студенти мають пояснити і переконати у правильності своєї позиції.

Вправа «Третейський суддя»: ведучий підбирає педагогічну ситуацію, у якій обраному студенту треба виступити у ролі вчителя-третейського судді, щоб визначити правоту двох батьків, які сперечаються.

Вправа «Організувати діалог трьох учасників»: ведучий дає завдання студенту організувати діалог трьох учасників (батьків або учнів) на обрану тему, які мають її обговорити. Організатор лише керує діалогом.

2. Виконання студентами вправ, спрямованих на формування умінь професійно-педагогічного спілкування: уваги, спостережливості, культури мовлення, вміння вирішувати конфлікти тощо.

Приклади вправ.

Вправа «Бачення інших». Один із студентів сідає спиною до групи, він має детально описати (за пропозицією групи) зовнішній вигляд когось із присутніх студентів.

Обладнання: структурно-логічна схема заняття, опорні схеми, дидактичні матеріали.

Обрані методи: проблемна бесіда, доповіді студентів, обговорення, виконання практичних робіт.

Рекомендована література:

➤ Волкова Н.П. Педагогічні комунікації: Практик. посіб. Д.: РВВ ДНУ, 2005. 128 с

➤ Коханова О. Партнерство як фактор соціалізації особистості
URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2004/1/O_Kokhanova_PPTP_2_IPSP

➤ Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. К.: Академвидав, 2010. 200 с.

➤ Семенюк О.А. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. К.: Видавничий центр «Академія», 2010. 240 с.

Ⓢ Індивідуальні завдання

• Підготувати повідомлення про вимоги до проведення вчителем початкової школи індивідуальної бесіди з учнем.

Завдання для ведучого

- Провести тест, усне опитування.
- Організувати і провести виконання практичних вправ.

☺ **Питання по темі для самостійного вивчення:**

Особливості виникнення та розв'язання конфліктів у професійній діяльності вчителя початкової школи.

Семинар №6.

Тема: Вивчення і діагностика виховних можливостей сім'ї у роботі вчителя початкової школи.

Мета: розвивати у студентів професійну компетентність з вивчення сім'ї учнів, взаємодії з батьками; уміння й навички організації ефективної взаємодії з батьками.

Професійна спрямованість: використання майбутніми вчителями знань та умінь ефективно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу (учнями та їх батьками).

Основні поняття: сім'я, виховні можливості сім'ї, педагогічна культура батьків.

План

I. Перевірка засвоєння основних теоретичних положень теми:

1. Сім'я: означення, функції, типологія.
2. Методи діагностування сім'ї та педагогічні умови їх використання (спостереження, включене спостереження, бесіда, анкетування, проєктивні методики тощо).
3. Організація і проведення індивідуальних, групових бесід з батьками.

II. Практична частина

Виконання студентами вправ на розвиток професійних умінь роботи з батьками.

1. *Вправа «Моя сім'я».* Суб'єкт обирає собі членів сім'ї зі студентів і розставляє їх у просторі так, щоб фізична дистанція уявно відповідала ступеню емоційної близькості між членами сім'ї. (Можна виконати на папері).

2. *Вправа «Соціалізація дитини».* Студенти розподіляються на групи по 2-3 чол., обирають тип сім'ї і моделюють ситуації, як у такій сім'ї проходить соціалізація дитини.

3. *Проведення серед студентів різних методів вивчення сім'ї; імітація проведення індивідуальної та групової бесіди*

Обладнання: структурно-логічна схема заняття, опорні схеми, дидактичні матеріали.

Обрані методи: проблемна бесіда, доповіді студентів, обговорення, виконання практичних робіт.

Рекомендована література:

➤ *Гаврилюк Н. Г. Використання інноваційних технологій в роботі з батьками : метод. посіб. К.: 2012. 35 с.*

➤ *Алексеєнко Т.Ф. Молода сім'я: умови виховання дитини: навч.-мет. посіб. К.: Кондор, 2004. 96 с.*

➤ *Основи батьківської компетентності: навч. посіб./ за ред. І.Д.Зверевої. К.: Науковий світ, 2006. 156 с.*

➤ *Трубавіна І.М. Методи вивчення сім'ї. К., 2001. 110с.*

➤ *Трубавіна І.М. Зміст та форми просвітницької роботи з батьками. К.: УДЦССМ, 2000. 88 с.*

➤ *Устинова Н. В. Взаємодія школи і сім'ї у вихованні дітей та молоді. Принципи гуманістичної педагогіки, 2015. URL: <http://readbookz.com/book/172/5533.html>.*

➤ *Якщо батьки – партнери. Сучасні форми роботи з батьками першокласників / авт.-упоряд. І. В. Оніщенко. Х.: Вид. група «Основа», 2019. 141 с. – (Серія «Нова українська школа»).*

Ⓢ Індивідуальні завдання

- Підготувати повідомлення про стилі сімейного виховання.

Завдання для ведучого

- Провести тест, усне опитування.
- Організувати і провести виконання практичних вправ.

☺ Питання по темі для самостійного вивчення:

Основні умови, необхідні для позитивної соціалізації дитини в сім'ї.

Семінар №7.

Тема: Технології залучення батьків до освітнього процесу в роботі вчителя початкової школи

Мета: формувати у студентів професійну компетентність взаємодії з батьками, організації ефективного професійно-педагогічного спілкування.

Професійна спрямованість: використання майбутніми вчителями знань та умінь організовувати ефективну комунікаційну взаємодію з учасниками освітнього процесу.

Основні поняття: стратегія, ефективна взаємодія, зворотний зв'язок, меморандум співпраці.

План

I. Перевірка засвоєння основних теоретичних положень теми:

1. Організація взаємодії вчителя з батьками. Принципи роботи з батьками як партнерами. Налагодження зворотного зв'язку «сім'я — заклад середньої освіти».

2. Основні етапи роботи вчителя з батьками. Форми і види партнерської взаємодії з батьками.

3. Технології залучення батьків в освітній процес

4. Меморандум співпраці вчителів, батьків та учнів: сутність, розробка і створення.

II. Практична частина

Виконання студентами вправ на розвиток професійних умінь роботи з батьками на засадах педагогіки партнерства, розв'язування педагогічних задач по темі.

Наприклад, «Продовжити ситуацію».

Одна вчителька початкової школи розповіла, що у неї з нового класу започаткувалася батьками традиція. Після закінчення батьківських зборів кілька активних мам сервірували у класі «солодкий стіл» із тортами, тістечками, фруктами. Таке чаювання тривало по кілька годин, тому під силу було лише тим, хто не надто рахується зі своїм часом. Отож після зборів уже звично хутенько виходили ті, хто поспішав, і залишалася жменька тих, хто сенс батьківських зборів бачив у «кулуарному» і камерному обговоренні подій класу з «обраними». Поділ на «наближених» і всіх решта призвів до того, що знизилася відвідуваність батьківських зборів і вмотивованість до співпраці. Учителька вирішила діяти і запропонувала...

Обладнання: структурно-логічна схема заняття, опорні схеми, дидактичні матеріали.

Обрані методи: проблемна бесіда, доповіді студентів, обговорення ситуацій.

Рекомендована література:

- Гаврилюк Н. Г. Використання інноваційних технологій в роботі з батьками : метод. К.: 2012. 35 с.
- Макаренко А.С. Книга для батьків. Пер. з рос. К.: Рад. школа, 1980. 327 с.
- Стандарти громадсько-активної школи: залучення батьків: навч.-метод. посіб. / заг. ред. Даниленко Л.І., К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 66 с.
- Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. К.: Рад. школа, 1978. 263 с.
- Товкало М. Залучення батьків і всієї громади до діяльності школи / Освітня політика: З вершин і низин. Львів: ЛОІППО, 2010. С. 139–200.
- Трубавіна І.М. Зміст та форми просвітницької роботи з батьками. К.: УДЦССМ, 2000. 88 с.
- Якщо батьки – партнери. Сучасні форми роботи з батьками першокласників / авт.-упоряд. І. В. Оніщенко. Х.: Вид. група «Основа», 2019. 141 с. (Серія «Нова українська школа»).

Ⓢ Індивідуальні завдання

Підготувати повідомлення про зарубіжний досвід роботи вчителя з батьками.

Завдання для ведучого

- Провести тест, усне опитування.
- Організувати і провести виконання студентами вправ, розв'язку педагогічних ситуацій.

😊 Питання по темі для самостійного вивчення:

Труднощі партнерської співпраці вчителя початкової школи з батьками .

Семінар №8.

Тема: Психолого-педагогічний супровід школяра у роботі вчителя початкової школи

Мета: формувати у студентів професійну компетентність організовувати та реалізовувати психолого-педагогічний супровід школярів початкової школи.

Професійна спрямованість: використання майбутніми вчителями знань та умінь організовувати психолого-педагогічний супровід школярів початкової школи.

Основні поняття: психолого-педагогічний супровід.

План

I. Перевірка засвоєння основних теоретичних положень теми:

1. Поняття «психолого-педагогічний супровід», мета, завдання.
2. Етапи психолого-педагогічного супроводу в початковій школі.
3. Особливості застосування психолого-педагогічного супроводу в початковій школі.

II. Практична частина

Обговорення студентами підготовлених прикладів психолого-педагогічного супроводу школяра (на основі різних ситуацій).

Обладнання: структурно-логічна схема заняття, опорні схеми, дидактичні матеріали.

Обрані методи: проблемна бесіда, доповіді студентів, обговорення, виконання практичних робіт.

Рекомендована література:

- Бех І.Д. Психологічний супровід особистісно зорієнтованого виховання. Початкова школа, 2004. №3. С.3-6.
- Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / [Тім Лорман, Джоан Деспелер, Девід Харві]; пер. з англ. К.: СПД – ФО Парашин І.С., 2010. 296 с.
- Зінченко В.М. Організація психолого-педагогічного супроводу дитини в умовах дошкільного закладу. Дошкільна освіта, 2004. № 1. С. 15-1.7
- Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини як реалізація особистісно орієнтованого підходу / Професійно-педагогічна освіта: особистісно-орієнтований підхід : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. С. 316-345.
- Ціннісні орієнтації педагогічного супроводу обдарованих учнів освітньому середовищі гімназії / Організація роботи з обдарованими учнями: досвід харківських шкіл (за результатами відкритого конкурсу-захисту проектів) : метод. посіб. для заступників директорів ЗНЗ та вчителів, які працюють з обдарованими дітьми. Харків, 2009. 40 с.

Ⓜ Індивідуальні завдання

- Підготувати повідомлення про особливості організації психолого-педагогічного супроводу школяра з особливими освітніми потребами.

Завдання для ведучого

- Провести тест, усне опитування.
- Організувати і провести обговорення підготовлених студентами прикладів психолого-педагогічного супроводу школяра.

☺ Питання по темі для самостійного вивчення:

Портрет сучасного школяра: характеристика і особливості розвитку.

Семінар (практикум) №9-10

Тема: Реалізація проєктів партнерської взаємодії у діяльності вчителя початкової школи

Мета: формувати у студентів професійну компетентність, уміння та навички розробляти та реалізовувати проєкти партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу в початковій школі.

Професійна спрямованість: використання майбутніми вчителями початкової школи знань та умінь створювати, впроваджувати проєкти партнерської взаємодії з учнями, батьками, колегами, громадськістю при виконанні професійних обов'язків.

Основні поняття: розробка і впровадження проєкту партнерської взаємодії.

План

I. Перевірка засвоєння основних теоретичних положень теми:

1. Сутнісна характеристика понять «проєкт», «проєктна діяльність», «проєкт партнерської взаємодії», їх характеристика.
2. Види проєктів партнерської взаємодії у роботі вчителя початкової школи.
3. Алгоритм розробки та реалізації проєкту партнерської взаємодії.

II. Практична частина

Представлення і обговорення розроблених студентами проєктів партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу в початковій школі.

Обладнання: структурно-логічна схема заняття, опорні схеми, дидактичні матеріали.

Обрані методи: доповіді студентів, їх обговорення.

Рекомендована література:

➤ *Метод проєктів: особливості застосування у початковій школі: посіб. для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. К.: Київський міський педагогічний університет ім. Б. Д. Грінченка, 2009. 42 с.*

➤ *Методичні рекомендації щодо організації проєктної діяльності у початкових класах / укладач Бойко О.М. Прилуки, 2012. 54 с.*

➤ *Онопрієнко О.В. Управління проєктною діяльністю молодших школярів: метод. посіб. К.: Видавництво «Початкова школа», 2005. 128 с.*

➤ *Проекти в початковій школі: тематика та розробка занять / за ред. О. Онопрієнко. К.: Шкільний світ, 2008.– 128 с.*

➤ *Тягло О.В., Цимбал П.В. Проєктні технології : особливості впровадження у початковій школі. Початкове навчання і виховання. Х.: Вид. група «Основа», 2008. №19-21.*

Завдання для ведучого

- Організувати представлення індивідуальних проєктів студентів «Партнерська взаємодія вчителя початкової школи з учасниками освітнього процесу».

- Розробити **схему** представлення проєктів.

- Провести обговорення і оцінювання представлених проєктів.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Витяг з Державного стандарту початкової освіти

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України

від 21 лютого 2018 р. № 87

(у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р.
№688)

[<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>]

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ

початкової освіти

1. Цей Державний стандарт початкової освіти (далі - Державний стандарт) визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти (додатки 1-11), загальний обсяг їх навчального навантаження у базовому навчальному плані початкової освіти (додаток 12).

2. У цьому Державному стандарті терміни вживаються у такому значенні:

1) загальні результати навчання - сукупність знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей здобувачів початкової освіти, що відповідають загальним цілям освітньої(-их) галузі(-ей);

2) здобувач освіти - здобувач освіти на першому рівні повної загальної середньої освіти;

3) змістова лінія - тематична єдність, яка окреслює внутрішню структуру та систематизує конкретні очікувані результати кожної освітньої галузі;

4) обов'язкові результати навчання - сукупність знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей здобувачів початкової освіти, які відповідають загальним результатам навчання та які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти, свідчать про рівень розвитку кожного вміння на завершення циклу (5-6 класи і 7-9 класи);

5) освітня галузь - складник змісту освіти, що відображає певну сферу вивчення або об'єднує споріднені сфери;

6) початкова освіта - перший рівень повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій.

Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, інших нормативно-правових актах.

3. Цей Державний стандарт є основою для розроблення типових та інших освітніх програм. Освітні програми, що розробляються на основі типових освітніх програм, не потребують окремого затвердження Державною службою якості освіти.

На основі освітніх програм розроблюються навчальні програми, які містять зміст предмета або курсу відповідно до конкретних очікуваних результатів, визначених цим Державним стандартом, викладений у логічній послідовності; підходи до інтегрування предмета або курсу за темами, проблемами, проектами, блоками тощо; навчальну діяльність та умови її виконання; відповідні навчальні ресурси; засоби оцінювання навчальних досягнень учнів.

4. Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Реалізація мети початкової освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як:

визнання унікальності та обдарованості кожної дитини, що забезпечується рівним доступом до освіти, заборонаю будь-яких форм дискримінації або відокремлення дітей на основі попереднього відбору;

цінність дитинства, що оберігається шляхом встановлення освітніх вимог, які відповідають віковим особливостям дитини, визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру, обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини;

радість пізнання, що обумовлюється використанням в освітньому процесі дослідницької та проектної діяльності;

розвиток вільної особистості шляхом підтримки самостійності, незалежного мислення, оптимізму та впевненості в собі;

міцного здоров'я та добробуту, яких можливо досягти шляхом формування здорового способу життя і створення умов для гармонійного фізичного та психоемоційного розвитку;

забезпечення безпеки у результаті створення атмосфери довіри і взаємоповаги, перетворення школи на безпечне місце, де запобігають насильству і цькуванню, надають необхідну підтримку;

утвердження людської гідності шляхом виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, здатності до співчуття і співпереживання, справедливості, поваги до прав людини (зокрема, права на життя, здоров'я, власність, свободу слова тощо);

плекання любові до рідного краю та української культури, шанобливе ставлення до Української держави;

формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства, збереження навколишнього світу.

5. Початкова освіта має такі цикли, як 1-2 і 3-4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреби дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у досягненнях, обумовлених готовністю до здобуття освіти.

Державний стандарт передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі та з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи).

6. Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу.

7. До ключових компетентностей належать:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і

пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів з розумінням важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) навчання протягом життя, що передбачає опанування вміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають:

спроможність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському та суспільному житті, зокрема школи та класу, спираючись на розуміння соціальних, економічних і політичних понять та сталого розвитку, критичне оцінювання основних подій національної, європейської та світової історії, а також повагу до прав людини та верховенства права, цінування культурного розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України;

виявлення поваги до інших та толерантності, вміння конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації. Дбайливе ставлення до

особистого, соціального і фізичного добробуту та здоров'я, дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки і спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах, спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності;

10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

8. Основою формування ключових компетентностей є досвід здобувачів освіти, їх потреби, які мотивують до навчання, знання та вміння, які формуються в різному освітньому середовищі (школі, родині), різноманітних соціальних ситуаціях та обумовлюють формування ставлення до них.

9. Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами.

10. Вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти визначено за такими освітніми галузями:

мовно-літературна (українська мова, мови відповідних корінних народів і національних меншин; літератури; українська мова та література для корінних народів і національних меншин; іншомовна освіта);

математична;

природнича;

технологічна;

інформатична;

соціальна і здоров'язбережувальна;

громадянська та історична;

мистецька;

фізкультурна.

11. Компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі забезпечує формування всіх ключових компетентностей.

Для кожної освітньої галузі визначено мету та загальні результати навчання здобувачів освіти в цілому. За ними впорядковано обов'язкові результати навчання здобувачів освіти, які є основою для їх подальшого навчання на наступних рівнях загальної середньої освіти.

Додаток 2

Витяг з Державного стандарту базової середньої освіти

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 30 вересня 2020 р. № 898

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ базової середньої освіти

1. Цей Державний стандарт визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структурою та зміст базової середньої освіти.

2. У цьому Державному стандарті терміни вживаються у значенні, наведеному в Законах України “Про освіту”, “Про повну загальну середню освіту”, інших нормативно-правових актах.

3. Цей Державний стандарт є основою для розроблення типових освітніх програм, а також інших освітніх програм згідно з вимогами, передбаченими статтею 11 Закону України “Про повну загальну середню освіту”.

4. Метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу.

Реалізація мети базової середньої освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як:

повага до особистості учня та визнання пріоритету його інтересів, досвіду, власного вибору, прагнень, ставлення у визначенні мети та організації освітнього процесу, підтримка пізнавального інтересу та наполегливості;

забезпечення рівного доступу кожного учня до освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;

дотримання принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності;

становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;

формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;

створення освітнього середовища, в якому забезпечено атмосферу довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;

утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими;

формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови;

плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля.

5. Базова середня освіта має такі цикли, як адаптаційний (5—6 класи) та базового предметного навчання (7—9 класи), що дають змогу враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку і потреби учнів, а також забезпечити просування індивідуальними освітніми траєкторіями.

6. Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначено на основі компетентнісного підходу.

7. До ключових компетентностей належать:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає вміння:

здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм сучасної української літературної мови, типів мовної взаємодії, особливостей стилів мовлення інформаційних та художніх текстів, медіатекстів тощо;

здобувати та опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей;

відповідально, усвідомлюючи цінність української мови як мови взаємодії на всій території держави, використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає вміння:

здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм мови, особливостей основних стилів і жанрів мовлення, типів мовної взаємодії;

здобувати і опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел, критично осмислювати її, використовувати в усній та письмовій комунікації для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей;

відповідально використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження, спираючись на особливості міжкультурної комунікації та досвід комунікації державною мовою;

відповідно до ситуації ефективно виражати ідеї, почуття, пояснювати та обговорювати факти, явища, події, обґрунтовувати свої погляди та переконання в усній і письмовій формі у різних особистісних і соціальних контекстах (побутових, навчальних, громадських тощо), спираючись на мовний і мовленнєвий досвід, мовні норми у спілкуванні, соціокультурні реалії та особливості міжкультурної комунікації;

3) математична компетентність, що передбачає здатність розвивати і застосовувати математичні знання та методи для розв'язання широкого спектра проблем у повсякденному житті; моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичного апарату; усвідомлення ролі математичних знань і вмінь в особистому та суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування наукового світогляду; здатність і готовність застосовувати відповідний комплекс наукових знань і методологій для пояснення світу природи; набуття досвіду дослідження природи та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації; розуміння змін, зумовлених людською діяльністю; відповідальність за наслідки такої діяльності;

5) інноваційність, що передбачає здатність учня реагувати на зміни та долати труднощі; відкритість до нових ідей; ініціювання змін у класі, закладі освіти, родині, громаді тощо; спроможність визначати і ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб навчатися і досягати успіхів;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності;

8) навчання впродовж життя, що передбачає здатність визначати і оцінювати власні потреби та ресурси для розвитку компетентностей, застосовувати різні способи розвитку компетентностей, знаходити можливості для навчання і саморозвитку; спроможність навчатися і працювати в колективі та самотійно, організовувати своє навчання, оцінювати його, ділитися його результатами з іншими, шукати підтримки, коли вона потрібна;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають:

спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію;

виявлення поваги до інших, толерантність, вміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального здоров'я, усвідомлення особистих відчуттів і почуттів, здатність дослухатися до внутрішніх потреб; дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та ґрунтуються на спільних моральних цінностях; спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності;

10) культурна компетентність, що передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва;

11) підприємливість і фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї, створювати цінності для інших у будь-якій сфері життєдіяльності; здатність до активної участі в житті суспільства, керування власним життям і кар'єрою; вміння розв'язувати проблеми; готовність брати відповідальність за прийняті рішення; здатність працювати в команді для планування і реалізації проектів, які мають культурну, суспільну або фінансову цінність, тощо.

8. Основою формування ключових компетентностей є особистісні якості, особистий, соціальний, культурний і навчальний досвід учнів; їх потреби та інтереси, які мотивують до навчання; знання, вміння та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі, у різних життєвих ситуаціях.

9. Наскрізними в усіх ключових компетентностях є такі вміння:

1) читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного,

розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів;

2) висловлювати власну думку в усній і письмовій формі, тобто словесно передавати власні думки, почуття, переконання, зважаючи на мету та учасників комунікації, обираючи для цього відповідні мовленнєві стратегії;

3) критично і системно мислити, що виявляється у визначенні характерних ознак явищ, подій, ідей, їх взаємозв'язків, умінні аналізувати та оцінювати доказовість і вагомість аргументів у судженнях, зважати на протилежні думки та контраргументи, розрізняти факти, їх інтерпретації, розпізнавати спроби маніпулювання даними, використовуючи різноманітні ресурси і способи оцінювання якості доказів, надійності джерел і достовірності інформації;

4) логічно обґрунтовувати позицію на рівні, що передбачає здатність висловлювати послідовні, несуперечливі, обґрунтовані міркування у вигляді суджень і висновків, що є виявом власного ставлення до подій, явищ і процесів;

5) діяти творчо, що передбачає креативне мислення, продукування нових ідей, доброзичесне використання чужих ідей та їх доопрацювання, застосування власних знань для створення нових об'єктів, ідей, уміння випробовувати нові ідеї;

6) виявляти ініціативу, що передбачає активний пошук і пропонування рішень для розв'язання проблем, активну участь у різних видах діяльності, їх ініціювання, прагнення до лідерства, уміння брати на себе відповідальність;

7) конструктивно керувати емоціями, що передбачає здатність розпізнавати власні емоції та емоційний стан інших, сприймати емоції без осуду, адекватно реагувати на конфліктні ситуації, розуміти, як емоції можуть допомагати і заважати в діяльності, налаштовуючи себе на пошук внутрішньої рівноваги, конструктивну комунікацію, зосередження уваги, продуктивну діяльність;

8) оцінювати ризики, що передбачає вміння розрізняти прийнятні і неприйнятні ризики, зважаючи на істотні фактори;

9) приймати рішення, що передбачає здатність обирати способи розв'язання проблем на основі розуміння причин та обставин, які призводять до їх виникнення, досягнення поставлених цілей з прогнозуванням та урахуванням можливих ризиків та наслідків;

10) розв'язувати проблеми, що передбачає вміння аналізувати проблемні ситуації, формулювати проблеми, висувати гіпотези, практично їх перевіряти та обґрунтовувати, здобувати потрібні дані з надійних джерел, презентувати та аргументувати рішення;

11) співпрацювати з іншими, що передбачає вміння обґрунтовувати переваги взаємодії під час спільної діяльності, планувати власну та групову роботу, підтримувати учасників групи, допомагати іншим і заохочувати їх до досягнення спільної мети.

10. Вимоги до результатів навчання учнів визначено за такими освітніми галузями:

мовно-літературна;
математична;
природнича;
технологічна;
інформатична;
соціальна і здоров'язбережувальна;
громадянська та історична;
мистецька;
фізична культура.

11. Для кожної освітньої галузі визначено:

мету, єдину для всіх рівнів загальної середньої освіти;
компетентнісний потенціал, що позначає здатність кожної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень та базові знання;

обов'язкові результати навчання учнів;

рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин за циклами навчання (5—6, 7—9 класи).

12. Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів складаються з таких компонентів:

групи результатів навчання учнів, що охоплюють споріднені загальні результати;

спільні для всіх рівнів загальної середньої освіти загальні результати навчання учнів, через які реалізується компетентнісний потенціал галузі;

конкретні результати навчання учнів, що визначають їх навчальний прогрес за освітніми циклами;

орієнтири для оцінювання, на основі яких визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершення відповідного циклу.

13. Обов'язкові результати навчання учнів позначено індексами, в яких:

скорочений буквенний запис означає освітню галузь, до якої належить обов'язковий результат навчання;

цифра на початку індексу вказує на порядковий номер року навчання (класу), на завершення якого очікується досягнення результату навчання;

перша цифра після буквенного запису до крапки означає номер групи результатів навчання;

цифра після крапки означає номер загального результату навчання;

наступна цифра означає номер конкретного результату навчання;
остання цифра означає номер орієнтира для оцінювання
відповідного навчального результату.

Додаток 3

Додаток
до наказу МОН
від 23.03.2018 року № 283

Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи

Особливістю Нової української школи є, поміж іншого, організація такого освітнього середовища, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини. З Цією метою змінюються просторово-предметне оточення, програми та засоби навчання. У Новій українській школі зростає частка проектної, командної, групової діяльності у педагогічному процесі. Відповідно урізноманітнюються варіанти організації навчального простору в класі. Крім класичних варіантів, використовуються новітні, наприклад, мобільні робочі місця, які легко трансформувати для групової роботи. Планування і дизайн освітнього простору школи спрямовуються на розвиток дитини та мотивації її до навчання. Освітній простір Нової української школи не обмежується питаннями ергономіки. Організація освітнього простору навчального кабінету потребує широкого використання нових ІТ-технологій, нових мультимедійних засобів навчання, оновлення навчального обладнання, що здійснюється через такі осередки:

- осередок навчально-пізнавальної діяльності з відповідними меблями;
- змінні тематичні осередки, в яких розміщуються дошки/фліп-чарти/стенди тощо;
- осередок для гри, оснащений настільними іграми, інвентарем для рухливих ігор;
- осередок художньо-творчої діяльності з поличками для зберігання приладдя та стендом для змінної виставки дитячих робіт;
- куточок живої природи;
- осередок відпочинку з килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами, подушками з м'яким покриттям;
- дитяча класна бібліотечка;
- осередок вчителя, оснащений столом, стільцем, комп'ютером, полицями/ящиками, шафами для зберігання дидактичного матеріалу тощо.

Враховуючи такі особливості освітнього середовища Нової української школи, рекомендуємо використовувати обладнання загального призначення (шкільні меблі), що виготовлене відповідно до чинних в Україні стандартів та відповідає таким вимогам:

Вимога	Рекомендація
<i>ергономічність</i>	<ul style="list-style-type: none"> • наявність у кожному класі комплектів меблів для учнів (парта/стіл + стілець) не менше двох ростових груп (жовте, червоне, зелене маркування) • наявність підставок для приладдя на стільниці; • заокруглені кути стільниць, спинок та сидінь
<i>безпечність</i>	<ul style="list-style-type: none"> • зроблено з матеріалів, що дозволені чинним санітарним законодавством для використання у закладах освіти; • виріб відповідає санітарно-гігієнічним вимогам; • відсутність гострих кутів, сторонніх запахів; • матова поверхня стільниці; • стійкість конструкції; • наявність пристроїв для запобігання пошкодженню та забрудненню підлоги
<i>форма та розміри</i>	<ul style="list-style-type: none"> • стільниця у формі трапеції, трикутника або іншій, що забезпечить швидку трансформацію для групової роботи; • столи і парти мають бути одномісними; • стільниця повинна мати виріз з боку, ближнього до учня; • відповідність розміру ростовій групі; • можливість компактно штабелювати меблі
<i>міцність</i>	<ul style="list-style-type: none"> • гарантійний термін не менше 24 місяців; • вандалостійкість; • стійкість до миючих та дезінфекційних засобів, дозволених для використання

вага	<ul style="list-style-type: none"> • не більше 4 кг для стільця та 10 кг – для стола або парти
колір	<ul style="list-style-type: none"> • неяскраві світлі теплі відтінки жовтого, зеленого, голубого, бежевого кольорів
естетичність	<ul style="list-style-type: none"> • привабливий вигляд • сучасний дизайн; • відповідність стилю загального облаштування приміщення

Освітній простір організовується таким чином, щоб учитель міг спостерігати за діяльністю дітей в усіх осередках, діти мали можливість безпечно переміщуватися і мати місце для зберігання особистих речей.

Директор департаменту загальної
середньої та дошкільної освіти

Ю. Г. Кононенко

Додаток 4

МЕМОРАНДУМ СПІВПРАЦІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ (Основа)

Про меморандум

Коротка інформація про учасників, принципи взаємодії та співпраці

РОЗДІЛ 1. ПРАВИЛА ТА РЕГЛАМЕНТИ

Зазначення основних ціннісних орієнтирів у дотриманні прийнятих правил та положень взаємодії.

1.1. Робота громадського самоврядування у закладі

Характеристика принципів і прийнятих правил: умови виконання, показники дієвості, інструменти оцінювання тощо.

1.2. Правила та регламенти

Зазначаються прийняті правила та регламенти (наприклад прийнятий етичний кодекс та/або правила поведінки всіх учасників освітнього процесу; - регламенти: порядок доступу батьків до школи і класів, порядок індивідуального позакласного спілкування з учителями та класними керівниками, наявність або відсутність дрес-коду для учнів і вчителів тощо). Вказуються алгоритм та порядок звернень і скарг, розв'язання конфліктів у шкільному середовищі, обумовлюється відповідальність за дотримання норм чинного законодавства.

1.3. Принципи фінансування та співфінансування

подається загальна характеристика принципів фінансування, яка функціонує у межах національного законодавства України.

1.3.1. Фінансування коштом державного та місцевого бюджетів

Зазначаються пріоритетні напрями фінансування та їх характеристика. Можливе визначення додаткового співфінансування силами батьків.

РОЗДІЛ 2. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Зазначається загальна мета освітнього процесу, що спрямована на всебічний розвиток і подальшу успішну самореалізацію учня в дорослому житті – як особистості, громадянина й фахівця.

2.1. Організація освітнього процесу в межах навчальної діяльності

подається характеристика особливостей організації освітнього процесу у закладі освіти, окреслюються можливості та активності адміністрації школи, педагогічної, батьківської та учнівської спільноти у виборі форм, методів та засобів співпраці, прояві ініціативи, перевірки та оцінювання якості освіти тощо.

2.2. Організація освітнього процесу поза межами навчальної діяльності

Відповідно зазначаються особливості організації цього напряму співпраці учасників освітнього процесу, характеристика можливостей

залучення всіх учасників, механізми перевірки ефективності та коригування позаурочної діяльності

РОЗДІЛ 3. БЕЗПЕКА В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Визначення необхідності у задоволенні базових потреб людини (зокрема фізіологічних, соціальних та потреб у безпеці – фізичній і психологічній).

3.1. Сприятливе фізичне середовище

Зазначаються основні фізичні потреби (вільний доступ до свіжого повітря, вільний доступ до питної води, вільний доступ до туалету, доступна якісна їжа, надання домедичної допомоги в разі потреби) та визначаються методи та шляхи їх забезпечення у шкільному середовищі і відповідальність за їх реалізацію на рівні адміністрації закладу, педагогічної, батьківської і учнівської спільноти.

3.2. Безпечне та комфортне психосоціальне середовище

Зазначається характеристика бажаної атмосфери в школі та в освітньому просторі, шляхи, правила та методи її дотримання кожним учасником освітнього процесу. Окреслюються умови ефективної роботи психологічної служби у закладі освіти для встановлення комфортного психологічного середовища для всіх і кожного.

Визначаються шляхи попередження та вирішення проблем булінгу як в учнівській, так і в педагогічній та батьківській спільнотах; механізми розгляду та розв'язання конфліктів. Можливість створення шкільної служби взаємопорозуміння. Виокремлюються інструменти вимірювання рівня психологічного комфорту в закладі освіти.

Прикінцеві положення

Особливістю цього документу є те, що його зміст може змінюватися залежно від домовленостей сторін. Його обов'язкове прийняття і затвердження (підписують представники усі сторін) відбувається за умови обговорення на загальних зборах закладу освіти або в інший спосіб, де буде забезпечена активність у прийнятті рішень усіх сторін.

Навчальне видання

Ковальчук Валентина Антонівна

Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя

Навчальний посібник

Надруковано з оригінал-макету автора